

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ХОРТИЦЬКА НАЦІОНАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА
АКАДЕМІЯ» ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Кафедра менеджменту та туризму

«ДО ЗАХИСТУ»

Завідувач кафедри менеджменту та туризму

_____ Ю.О. Юхновська
_____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

РОЗВИТОК ОБ'ЄКТІВ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

Галузь знань – 24 Сфера обслуговування

Спеціальність 242 Туризм

Освітньо-професійна програма «Рекреаційний туризм»

Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

Керівник кваліфікаційної роботи:

к.і.н., доцент, доцент кафедри

менеджменту та туризму _____

Анна ОЛЕНЕНКО

Нормоконтроль

ст..викладач кафедри

менеджменту та туризму _____

Ганна ОМЕЛЬЧАК

Студент групи Тм-2 _____

Владислав ЄМЕЦЬ

Запоріжжя 2024

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ХОРТИЦЬКА НАЦІОНАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНА
АКАДЕМІЯ» ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Факультет мистецтва та дизайну

Кафедра менеджменту та туризму

Другий (магістерський) рівень вищої освіти

Спеціальність 242 Туризм

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри менеджменту та туризму

д.е.н., професор Ю.О. Юхновська _____

«27» вересня 2023 року

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу студента

Ємець Владислава Олександровича

1. Тема кваліфікаційної роботи: Розвиток об'єктів історико-культурного туризму України

Керівник кваліфікаційної роботи к.і.н., доцент, доцент кафедри менеджменту та туризму Анна Олененко, затверджені наказом закладу вищої освіти від "13" жовтня 2023 року №304/од

2. Строк подання студентом роботи 09 січня 2024 р.

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел (загальна бібліографія – 40 найменувань), висновків. Повний обсяг 74 кваліфікаційної роботи становить сторінки друкованого тексту. Робота містить 11 таблиць, 5 рисунки, 3 додатки.

---

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити: дослідити сутність та характеристика історико-культурного туризму; визначити види історико-культурного туризму; проаналізувати організаційні форми туризму та основні категорії; проаналізувати сучасний стан розвитку історико-культурного туризму в світі; дослідити розвиток культурно-історичного туризму в Україні; визначити

сучасний стан розвитку історично-культурного туризму Дніпропетровської області; визначити проблеми розвитку історико-культурного туризму в Україні; запропонувати основні напрямки розвитку історико-культурного туризму в Україні.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): визначення, зміст та склад дефініції «культурно-пізнавальний туризм»; підходи до визначення поняття культурно-пізнавальний туризм у науковому середовищі; потенціал розвитку окремих видів туризму; види історико-культурного туризму; особливості різних видів історико-культурного туризму; класифікація продуктів історико-культурного туризму за рівнем та тематичному виду; зсоби організації та реалізації виїзних турів; порівняльна характеристика класів обслуговування; найбільш відвідувані англійські міста в 2019 році; найбільш відвідувані місця на рік Англії; райони історико-культурного туризму Франції; розподіл туристів Франції з історико-культурною метою; найбільш відвідувані об'єкти історико-культурного туризму Франції; найвідоміші історико-культурні пам'ятки найбільших міст Італії.

6. Дата видачі завдання: «27» вересня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Складання бібліографії та вивчення літературних джерел	20.09.2023	виконано
2	Виконання вступу	13.10.2023	виконано
3	Виконання розділу 1	27.10.2023	виконано
4	Виконання розділу 2	07.11.2023	виконано
5	Виконання розділу 3	21.11.2023	виконано
6	Формулювання висновків	24.11.2023	виконано
7	Написати реферат, вступ, висновки та оформити список використаних джерел і додатки	15.12.2023	виконано
8	Подання роботи на нормоконтроль	20.12.2023	виконано
9	Передати кваліфікаційну роботу для перевірки на плагіат	25.12.2023	виконано
10	Подання роботи на кафедру	03.01.2024	виконано

Студент _____

Владислав ЄМЕЦЬ

Керівник роботи _____

Анна ОЛЕНЕНКО

АНОТАЦІЯ

Смець В.О. Розвиток об'єктів історико-культурного туризму України / Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 242 «Туризм» (освітньо-професійна програма «Рекреаційний туризм»). КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР, Запоріжжя, 2024.

У роботі досліджено сутність та характеристика історико-культурного туризму; визначено види історико-культурного туризму; проаналізовано організаційні форми туризму та основні категорії; проаналізовано сучасний стан розвитку історико-культурного туризму в світі; досліджено розвиток культурно-історичного туризму в Україні; визначено сучасний стан розвитку історично-культурного туризму Дніпропетровської області; визначено проблеми розвитку історико-культурного туризму в Україні; запропоновано основні напрямки розвитку історико-культурного туризму в Україні.

Кваліфікаційна робота містить 78 с., 11 табл., 5 рис., 4 додатки 41 джерело.

Ключові слова: туризм, релігійний історико-культурний туризм, культура, історія, види туризму, культурно-пізнавальний туризм, пам'ятки, екскурсія, імідж, спадщина.

Список публікацій здобувача за темою роботи:

1. IV Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (м. Запоріжжя, 13-14 квітня 2023 року). Запоріжжя: Вид-во Хортицької національної академії, 2023.

2. Міжнародна науково-практична конференція «Стратегічні орієнтири освіти та реабілітації в умовах воєнного стану та повоєнного часу: проблеми, рішення, перспективи» м. Запоріжжя, 26-27 жовтня 2023 р. – Запоріжжя. Видавництво Хортицька навчально-реабілітаційна академія, 2023.

ABSTRACT

Yemets V.O. Development of objects of historical and cultural tourism of Ukraine / Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty 242 "Tourism" (educational and professional program "Recreational tourism"). KZVO "Khortytsk National Educational and Rehabilitation Academy" ZOR, Zaporizhzhia, 2024.

The essence and characteristics of historical and cultural tourism were investigated in the work; types of historical and cultural tourism are defined; organizational forms of tourism and main categories were analyzed; the current state of development of historical and cultural tourism in the world is analyzed; the development of cultural and historical tourism in Ukraine was investigated; the current state of development of historical and cultural tourism in the Dnipropetrovsk region is determined; the problems of the development of

historical and cultural tourism in Ukraine are defined; the main directions of the development of historical and cultural tourism in Ukraine are proposed.

The qualification work contains 78 pages, 11 tables, 5 figures, 4 appendices and 41 sources.

Key words: tourism, religious, historical and cultural tourism, culture, history, types of tourism, cultural and educational tourism, sights, excursion, image, heritage.

List of publications of the recipient by the topic of the work:

1. IV International Scientific and Practical Conference of Students and Young Scientists (Zaporizhia, April 13-14, 2023). Zaporizhzhia: Khortytsk National Academy Publishing House, 2023.

2. International scientific and practical conference "Strategic orientations of education and rehabilitation in the conditions of martial law and post-war times: problems, solutions, prospects" Zaporizhia, October 26-27, 2023 - Zaporizhia. Khortytsk educational and rehabilitation academy publishing house, 2023.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ	10
1.1. Сутність та характеристика історико-культурного туризму.....	10
1.2. Види історико-культурного туризму.....	15
1.3. Організаційні форми туризма та основні категорії.....	20
Висновки до 1 розділу	25
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	26
2.1. Аналіз розвитку історико-культурного туризму в світі.....	26
2.2. Аналіз розвитку історико-культурного туризму в Україні.....	34
2.3. Сучасний стан розвитку історико-культурного туризму Дніпропетровської області.....	39
Висновки до 2 розділу.....	44
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	45
3.1. Проблеми розвитку історико-культурного туризму в Україні.....	45
3.2. Перспективи розвитку історико-культурного туризму в Україні	52
Висновки до 3 розділу.....	57
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59
ДОДАТКИ.....	65

ВСТУП

Актуальність теми. Роль історично-культурного туризму у сучасному світі велика. Туризм заціпає усі сфери діяльності суспільства, в тому числі історію і культуру, економіку, соціальне життя. Інтенсивність туристичного розвитку, масштаби туризму залежить від визнання світовим суспільством цінності культурного та історичного потенціалу країни, її спадщину. Для визнання значимості країни як великої країни, роль спадщини, культурних цінностей, створених народом за значний період його існування, становиться визначним. України має великі історико-культурний потенціал, позиціонується на ринку в першу чергу як країна, яка приваблива для розвитку історико-культурного туризму.

В усвідомленні історії та культури країни лежить важливий аспект патріотичної мотивації. Головна задача історико-культурного туризму полягає в тому, щоб підвищити культурний рівень людей під час мандрівки, задовольнити їх культурні потреби. актуальним є питання залучення сучасної людини до історико-культурного потенціалу своєї країни, особливо молоді через поїздки по країні, знайомство з головними культурними центрами України. В історико-культурному туризмі особисто побачене стає для людини особистим надбанням, приналежністю думки та почуттів.

Актуальність та недостатня ступінь теоретичної та практичної розробленості проблем розвитку історико-культурного туризму в Україні та її регіонах визначили вибір теми, мету та завдання дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є дослідження історико-культурного туризму в світі, Україні та в Дніпропетровській області зокрема.

Для досягнення мети необхідно вирішити такі *завдання*:

- дослідити сутність та характеристика історико-культурного туризму;
- визначити види історико-культурного туризму;
- проаналізувати організаційні форми туризму та основні категорії;

- проаналізувати сучасний стан розвитку історико-культурного туризму в світі;
- дослідити розвиток культурно-історичного туризму в Україні;
- визначити сучасний стан розвитку історично-культурного туризму Дніпропетровської області;
- визначити проблеми розвитку історико-культурного туризму в Україні;
- запропонувати основні напрямки розвитку історико-культурного туризму в Україні.

Об'єкт дослідження – розвиток історико-культурного туризму в Україні.

Предметом дослідження виступає процес розвитку історико-культурного туризму.

Методи дослідження. Для реалізації поставленої у роботі мети було використано цілий комплекс методів і прийомів наукового пізнання, зокрема: структурно-порівняльний аналіз; історико-логічний аналіз; метод статистичного аналізу; графічний метод; метод експертного оцінювання; аналіз та синтез.

Інформаційну базу дослідження становлять монографії, навчальні посібники, статті у наукових періодичних виданнях, нормативно-правові акти, звіти міжнародних організацій, дані веб-сайтів, статистична інформація світової туристичної організації, Державної служби статистики України.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що результати досліджень можна використати для покращення роботи релігійного туризму в Україні. Результати можуть використовувати органи місцевого самоврядування для удосконалення нормативно-правової бази та навчальні заклади для вивчення особливостей розвитку релігійного туризму України.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні положення, висновки та результати дослідження апробовані автором у доповідях та

отримали позитивне схвалення на 2 наукових, науково-практичних, науково-методичних міжнародних та всеукраїнських конференціях, зокрема:

1. Жук Д.О. Лікувально-оздоровчий туризму в Запорізькій області. Матеріали II Міжнародної конференції «Розвиток туристичної галузі та індустрії гостинності: проблеми, перспективи, конкурентоздатність». – Дніпро: УАН, 2022. – 370 с. С.135-137.

2. Міжнародна науково-практична конференція «Стратегічні орієнтири освіти та реабілітації в умовах воєнного стану та повоєнного часу: проблеми, рішення, перспективи» м.Запоріжжя, 26-27 жовтня 2023 р. – Запоріжжя. Видавництво Хортицька навчально-реабілітаційна академія, 2023..

Структура і обсяг роботи. Структура кваліфікаційної роботи містить вступ, три розділи, підрозділи, висновки з розділів, загальні висновки, список використаних джерел, додатки. Кваліфікаційну роботу викладено на 78 сторінках комп'ютерного набору, вона включає 11 таблиць, 3 рисунки, 4 додатки. Список використаних джерел із 41 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Сутність та характеристика історико-культурного туризму

Сьогодні культурно-пізнавальний туризм є одним з самих поширених та затребуваних видів туризму. Він являє собою мандрівки та поїздки з пізнавальною метою.

Але досі немає загального визначення культурно-пізнавального туризму. Вперше поняття «культурно-пізнавальний туризм» було застосовано в матеріалах Всесвітньої конференції з культурної політики у 1982 році. Продукували це поняття дві міжнародні організації ICOMOS і UNESCO. UNESCO відмічає цей вид туризму як «інший вид туризму, що враховує культури інших народів». У Хартії по культурному туризму Міжнародної ради по пам'ятках і об'єктах (ICOMOS) культурний туризм визначається як форма туризму, основною метою якого, крім інших цілей, є «відкриття пам'ятників і об'єктів». ICOMOS Теорія та історія культури (філософські й культурологічні виміри) характеризує культурний туризм як «невеликий сегмент ринку, ретельно організований, пізнавального або освітнього і найчастіше елітарного характеру присвячений поширенню й роз'ясненню культурної ідеї». У сучасних умовах з розвитком авіації, виникненням і поширенням масових форм туризму, «культурний» туризм набув свого сучасного значення [4].

Культурно-пізнавальний туризм тісно переплітається з іншими видами туризму. Наприклад, якщо йдеться про культурно-пізнавальну поїздки святими місцями, такий тур є одночасно і екскурсійним, і паломницьким.

Не дивлячись на популярність даного виду туризму, серед українських та закордонних дослідників немає єдиного підходу щодо визначення поняття «культурно-пізнавальний туризм» (табл. 1.1., 1.2.)

Визначення, зміст та склад дефініції «культурно-пізнавальний туризм»

Автор	Поняття
Савицька О.П., Федорович О.І. [24]	Культурний туризм – це можливість формування відкритих бн.блення із зовнішнім оточенням, виконання соціально важливих завдань шляхом пояснення знань і значень символів і цінностей соціокультурного середовища області для формування бн.блення людини до світу
Мальська М., Худо В. [15]	Пізнавальний (екскурсійний), оздоровлювально-пізнавальний, курортно-лікувальний, спортивний, вихідного дня, діловий, релігійний, зелений, аматорський
Кифяк В. [12]	Екскурсійний, рекреаційний, діловий, етнічний, спортивний, релігійний,пригодницький, соціальний, екологічний, сільський
Кіптенко В. [11]	Пізнавальний паломницький,ностальгічний (родинний), спортивний, економічний, політичний, навчальний, екзотичний, екологічний тощо
Олійник Я. [19]	Рекреаційний, лікувальний, пізнавальний (екскурсійний), паломництво, сільський, діловий, етнічний
Устименко Л. [27; 28]	Залежно від мети подорожі: пізнавальний (екскурсійний), рекреаційний, розважальний, релігійний, освітній, етнічний, екзотичний, екстремальний, інвент-туризм, гірський, пригодницький. За спеціалізованою організацією: альпінізм, релігійний, спортивний, освітній, лікувальний, інвент-туризм, спелеотуризм, екологічний, етнографічний, конгрес туризм, круїзи, сафари
Кляп М., Шандор Ф. [14]	Агротуризм, акулчий, апітуризм, археологічний, астрономічний, бідняцький, благодійний, болотний, весільний, винний, військовий, віскі-туризм, геотуризм, грибний, демонологічний, джайлоо-туризм, діловий, екзотичний, екологічний, економний, екстремальний, етнічний (ностальгічний, етнографічний), ігровий (розважальний), індустріальний, історичний (історико-культурний), кавовий, карнавальний, китовий, культурний, лісовий, літературний, медичний, медіа-туризм, мовний, модний, музейний, навчальний, орхідейний, пляжний, політичний, релігійний, рибальський, сирний, спортивний, тематичний (подієвий), чайний та бн.. Агротуризм, акулчий, апітуризм, археологічний, астрономічний, бідняцький, благодійний, болотний, весільний, винний, військовий, віскі-туризм, геотуризм, грибний, демонологічний, джайлоо-туризм, діловий, екзотичний, екологічний, економний, екстремальний, етнічний (ностальгічний, етнографічний), ігровий (розважальний), індустріальний, історичний (історико-культурний), кавовий, карнавальний, китовий, культурний, лісовий, літературний, медичний, медіа-туризм, мовний, модний, музейний, навчальний, орхідейний, пляжний, політичний, релігійний, рибальський, сирний, спортивний, тематичний (подієвий), чайний та бн.. Агротуризм, акулчий, апітуризм, археологічний, астрономічний, бідняцький, благодійний, болотний, весільний, винний, військовий, віскі-туризм, геотуризм, грибний, демонологічний, джайлоо-туризм, діловий, екзотичний, екологічний, економний, екстремальний, етнічний (ностальгічний, етнографічний), ігровий (розважальний), індустріальний, історичний (історико-культурний), кавовий, карнавальний, китовий, культурний, лісовий, літературний, медичний, медіа-туризм, мовний, модний, музейний, навчальний, орхідейний, пляжний, політичний, релігійний, рибальський, сирний, спортивний, тематичний (подієвий), чайний тощо..

Федорченко В. [29]	Пізнавальний туризм – туристські поїздки, основною метою яких є задоволення допитливості та інших пізнавальних інтересів
Пуцентейло П. [24]	Пізнавальний (екскурсійний) туризм – це подорожі і поїздки з пізнавальною метою
Шандор Ф. [30]	відвідання історичних, культурних або географічних визначних пам'яток
Никига О. [18]	Пізнавальний туризм слід трактувати як подорожі, основною метою яких є ознайомлення туристів із культурними об'єктами та ресурсами місця тимчасового перебування, а головною формою організації – екскурсія
Дугчак С., Дугчак М. [9]	В «пізнавальний туризм» принципом виділення видів туризму вважають «характер (форму) надання послуги та використання туристичних об'єктів, що мають антропогенне походження або зв'язані з певною антропогенною діяльністю». До видів даного виду туризму автори відносять: 1) міський туризм; 2) етнографічний туризм: знайомство з культурою, традиціями, народними ремеслами, способом життя населення певної території (країни, регіону, села, тощо); 3) історичний туризм: знайомство з місцями історичних подій певної території (регіону, країни, області, міста, вулиці, будинку), особистостями, які пов'язані з певними історичними подіями або відігравали визначну роль в історії певного регіону

Таким чином, за даними табл. 1.1. видно, що в основному дослідники розглядають історико-культурний туризм як пізнання культури та культурної спадщини країни, участь у туристичній програмі, мета якої є знайомство з культурою .

Далі розглянемо підходи до визначення цього поняття (табл. 1.2.)

Таблиця 1.2

Підходи до визначення поняття культурно-пізнавальний туризм у науковому середовищі [2]

Найменування підходу	Науковець	Сутність визначення культурно-пізнавального туризму
Технічний	Шарапов Д.Ю.	Процес споживання туристами культурного потенціалу території, що полягає у природних, архітектурних особливостях території
Концептуальний	Федорова У.А.	Реалізація процесу розвитку культури людини, що виявляється в мотивації та прагненні окремих особистостей до збагачення внутрішнього світу через дослідження навколишніх культурних та природних цінностей
Результативний	Браун Я., С. Андерсен	Виробництво, подача та споживання деякої суми культурних вражень

Пропонуємо розглядати найбільш ширший підхід до визначення дефініції «історико-культурний туризм – це переміщення індивідів за межі їх незмінного місця проживання, мотивоване повністю або частково інтересом відвідування культурних пам'яток, включаючи культурні події, музеї та історичні місця, художні галереї та музичні та драматичні театри, концертні майданчики та місця звичайного проведення місцевого населення, що відображають історичне місце. художня творчість та виконавські мистецтва, класичні цінності, види діяльності та повсякденний стиль життя резидентів з метою отримання нової інформації, досвіду та спогадів для задоволення їх культурних потреб».

Рисами історико-культурного туризму є те, що це вид туризму вважається значної статтею доходу у багатьох країнах світу. Для залучення іноземного капіталу державам потрібно збільшувати діапазон особливостей та визначних пам'яток території, а також берегти та реконструювати вже наявні об'єкти культури, оскільки це дозволить збільшити термін перебування мандрівників і, як наслідок, збільшить приплив прибутку. Історико-культурний туризм вважається найбільш поширеним видом туризму, який користується попитом у різних верств населення, що різняться за рівнем заробітку, статтю, віком тощо.

Об'єктами культурної спадщини фахівець Антоненко В.С. вважає наступні: пам'ятники археології (стародавні поховання, городища); культову та громадянську архітектуру (храми, фортеці, палаци); пам'ятки ландшафтної архітектури (садиби, вілли, замки); малі та великі історичні міста, сільські поселення (села, хутори); музеї, театри, виставкові зали; об'єкти етнографії, народні промисли та ремесла, центри прикладного мистецтва; технічні комплекси та споруди (порти, вокзали, мости, телевізійні вишки) [1].

Культурно-пізнавальний туризм є одним з найпопулярнішим видом туризму світу. На думку ЮНВТ та WTO це найперспективніший вид туризму в Україні та в світі, який має великий потенціал (рис. 1.1.)

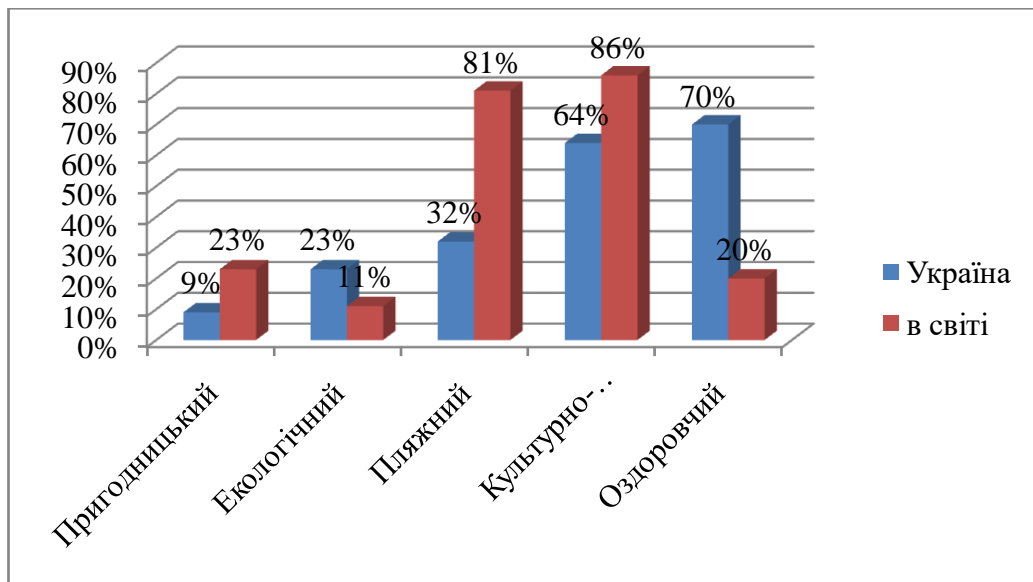

Рис. 1.1. Потенціал розвитку окремих видів туризму [20; 41]

Культурно-пізнавальний туризм – це різні види мандрівок, які потребують споживач за своїми потребами (духовними – його відвідування, розуміння і переживання в різних місцях; відпочинку або екскурсії) [16].

У культурно-пізнавальному вигляді як самостійному виді туризму розрізняють деякі автори такі підвиди культурного туризму:

- культурно-історичний (цікавість до історії країни, відвідування історичних пам'яток та пам'ятних місць, тематичних лекцій з історії та інших заходів);
- культурно-подієвий (цікавість до старовинних традиційних або сучасним культурним постановочним заходам чи "подіям" (святам, фестивалям) та участь у них);
- культурно-релігійний (цікавість до релігії чи релігій країни, відвідування культових споруд, місць паломництва, тематичних лекцій про релігії, знайомство з релігійними звичаями, традиціями, ритуалами та обрядами);
- культурно-археологічний (цікавість до археології країни, відвідування пам'яток давнини, місць розкопок, участь в археологічних експедиціях);

- культурно-етнографічний (цікавість до культури етносу, об'єктів, предметів та явищ етнічної культури: побуту, костюму, мови, фольклору, традиціям та звичаям, етнічній творчості);
- культурно-етнічний (відвідування батьківщини предків, знайомство з культурною спадщиною свого споконвічного народу, відвідування етнічних заповідних територій, етнічних тематичних парків);
- культурно-антропологічний (цікавість до представника етносу в розвитку з погляду еволюції; відвідування країни з метою знайомства з сучасною "живою культурою");
- культурно-екологічний (інтерес до взаємодії природи та культури, відвідування природно-культурних ансамблів, участь у культурно-екологічних програмах).

Розвиток культурно-пізнавального туризму відіграє важливу роль і в вирішенні соціальних проблем.

1.2. Види історико-культурного туризму

В залежності від використання в туристичній діяльності культурних ресурсів визначемо види культурного туризму, які найбільш поширені (рис. 1.2.) та дамо їм характеристику в таблиці 1.3.

Рис. 1.2. Види історико-культурного туризму

Особливості різних видів історико-культурного туризму

Вид туризму	Тимчасової/Культурний фокус	Особливості	Типові пам'ятки/діяльність туриста
Туризм спадщини, або культурно-історичний	Минуле/ Висока культура. Традиційні побутові і творчі практики	Реалізує інтерес до минулого, до визнаним культурним цінностям, знаходять вираження в автентичних «Пам'ятках» (історичних, архітектурних, літературних, художніх) і традиціях	Музеї та центри спадщини. Історичні споруди (замки, фортеці та ін. Будівлі). Культурні ландшафти (ландшафти поселень, садів, парків, місць, що асоціюються з історичними особистостями або подіями). Місця археологічних розкопок. Релігійні центри та споруди. Місцеві традиції. традиційні події
Оглядовий (культурно ознайомлювальний, або екскурсійний)	Минуле, сьогодення / Висока культура. Традиційні побутова і творча практика	Реалізує інтерес до знайомству з «чужою» культурою для формування різноманітної картини світу	Пам'ятки культурно-історичної спадщини. Місцеві традиції. Традиційні події
Арт-туризм	Справжнє / Висока і популярна культура	реалізує інтереси до сучасних процесів в сфері художньої творчості	Художні галереї та виставки. Театри і драматичні, музичні вистави. Культурно-креативні квартали. Фестивалі мистецтв. Музеї та події в сфері сучасного дизайну і моди. Літературні місця. Місця зйомок фільмів
Подієвий культурний туризм	Сьогодення та минуле / Висока, популярна, жива культура	Реалізує інтерес до унікальних культурних ресурсів, використання яких обмежено жорсткими часовими і просторовими рамками	Фестивалі мистецтв. Регіональні та місцеві святкування (карнавали, релігійні свята, святкування пам'ятних дат і тл.) - Естрадні та інші шоу. Прем'єрні покази. художні виставки

Креативний культурний туризм	Минуле, сьогодення, майбутнє / Висока, популярна, жива культура	Реалізує інтерес до власним творчому і духовному розвитку	Власна творча діяльність туриста у творчій сфері (малювання, музикування, літературна творчість, прикладне мистецтво, фото- і кінотворчість і т.д.) і сфері духовного самовдосконалюватися ія (навчання різним духовним практикам) в галузях культури, розвиток яких складають відмінну рису дестинації
Екокультурний туризм	Минуле, сьогодення / Жива культура	Реалізує інтерес у формуванні нового культурного досвіду в формі діяльного участі в здійсненні традиційного укладу життя місця (що збереглося, реконструйованого або сучасного)	Перебування в місцевій родині. Участь у традиційній дозвільній діяльності місцевого населення. Ведення традиційного укладу життя на «історичній» фермі
Туризм вражень	Минуле, сьогодення / Висока, популярна, жива культура	Реалізує інтерес до осмислення особливостей культури місця і часу через власний емпіричний досвід, отриманий на основі занурення в запропоновані обставини	Культурно-креативні квартали. Інтерактивні музейні програми. Місцеві свята та фестивалі. історичні реконструкції
Тематичний туризм	Минуле, сьогодення / Висока, популярна, жива культура	Реалізує інтерес до знайомства з одним з аспектів історії і культури дестинації. Знаходить вираження в розвитку культурних маршрутів на регіональному, міжрегіональному та місцевому рівні	Може об'єднувати однотипні і різні по виду культурні ресурси всередині і поза дестинації, згруповані навколо однієї теми

Класифікація продуктів історико-культурного туризму за рівнем та тематичному виду

Рівень вид	Професійний	Спеціалізований	Неспеціалізований	Супутній
Історичний	Науковий туризм: конференції, експедиції	Історичні, воєнно-патріотичні тури	Екскурсія історичними місцями, місцями бойових битв, анімаційна програма	
Етнографічний		Етнографічні тури	Етнографічні екскурсії, анімаційні програми, дегустація традиційної кухні	
Архітектурний		Архітектурні тури	Архітектурна екскурсія	
Археологічний	Участь у розкопках	Археологічні тури	Екскурсії з міст розкопок, захоронень	
Фольклорний	Участь професійний колективів у фестивалях тощо	Фольклорні тури, відвідування фестивалів	Фольклорний концерт, фольклорна програма	
Релігійний	Паломництво	Релігійний тур	Екскурсія по святих місцях	

Культурний турист – умовне поняття, споживач туристичного продукту, заснованого на різних видах культурного туризму. В українській мові це може бути: (а) індивідуум, турист, що володіє навичками та звичками культурної людини за поняттями сучасності та традицій суспільства, що дбайливо і з розумінням відноситься до об'єктів культури і природи, що прагне пізнати їх, (б) учасник туристичної поїздки, що відноситься за своїми характеристиками та ознаками до культурного туризму. Теоретично культурного туризму розрізняються три різних типи культурних туристів: (1) спеціальна категорія культурних туристів-ентузіастів - 10-15%. Вони спеціалізуються у певній області та подорожують систематично з достатнім ступенем повторності. Як правило, існує взаємозв'язок між їхньою професійною діяльністю та туристичними поїздками; (2) постійна категорія культурних туристів – 30-40%. Вони мають достатню мотивацію до культурного туризму загалом. Їх найбільш приваблює культурний аспект туризму, хоча, зазвичай, вони мають й інші інтереси, й у відпочинку вони займаються й іншою діяльністю; (3) категорія випадкових культурних

туристів – (45-60%). Вони займаються культурним туризмом спорадично з цікавості, проте становлять найчисленнішу категорію тих, хто відвідує об'єкти історичної та культурної спадщини. У період відпочинку вони відвідують культурні пам'ятки в радіусі 50 км. від постійного місця перебування.

Історико-культурний туризм, у його класичному розумінні, передбачає знайомство туриста з новими дестинаціями, територіями, народами, архітектурою, побутом місцевого населення, релігією чи культурами, тобто новою чи недостатньо відомою чи зовсім невідомою культурою, представленою у вигляді матеріальних пам'яток культурного та природної спадщини, у музейних колекціях, містах та туристичних історичних центрах, а також продуктах духовної творчості. Посилення взаємозв'язку культури та туризму базується на ролі культури у реалізації потреб, покладених в основу туризму як явища, та ролі туризму у задоволенні культурних потреб. Базисом виступають п'ять мотиваційних ознак: (а) пізнання явищ та речей, (б) комунікація, (в) релаксація, (г) лікування та оздоровлення, (д) соціальний престиж. Культура забезпечує туристам занурення в інший стан суспільства, в якому живе народ іншої країни, суспільства, міста, оюласті і на цій основі різку зміну вражень. Забезпечується глибоко насичена інтелектуально-інформаційна складова туристичної діяльності, дуже важлива для сучасної людини, яка виступає в ролі туриста. Має місце корисний ефект розважальності та видовищності явищ та образів, а також подальший релаксаційний ефект.

Щодо покупок та торгівлі слід бути обережним. Торгівля – найдавніший вид занять людства. Це частина культури людства, що формується століттями та тисячоліттями. Відвідування місцевого ринку, східного ринку – цікаве заняття для туриста. Так, Дубай (ОАЕ) історично протягом тисячоліть був центром на торговому шляху між Південним Сходом та Левантією. І сьогодні це найбільший торговий центр, а туристичний продукт дестинації багато в чому побудований саме на торгівлі

для туристів. Побудовано унікальні сучасні торгові центри, проводяться торгові ярмарки та фестивалі, запроваджуються режими пільгового оподаткування для торгівлі, одночасно зберігаються і відкриті ринки, що займають цілі вуличні квартали (ринок прянощів, ринок тканин, ринок золота, ринок електроніки та багато інших). Якщо покупка не стає для туриста самоціллю, і він не втягується в дрібнооптову торгівлю, вона розумна і корисна.

Історико-культурний туризм є складним багатопрофільним видом діяльності, в яку крім традиційних складових інфраструктури туризму (таких як туроператори в'їзного туризму, готелі, авіаперевізники, автотранспортні підприємства, що спеціалізуються на обслуговуванні туристів, охоронні підприємства) залучені багато інших організацій та підприємств сфери послуг.

1.3. Організаційні форми туризму та основні категорії

При організації запланованого туру, передусім, необхідно визначити спосіб організації туристичного продукту. Вибір способу реалізації туру залежить насамперед від типу туроператора, а точніше – від того, яким видам туризму він віддає перевагу: внутрішньому, в'їзному, виїзному. Найбільш складним із реалізації є виїзний тур. Сьогодні є два важливих типу каналів збуту українського туроператора з організації виїзних турів (рис. 1.3.).

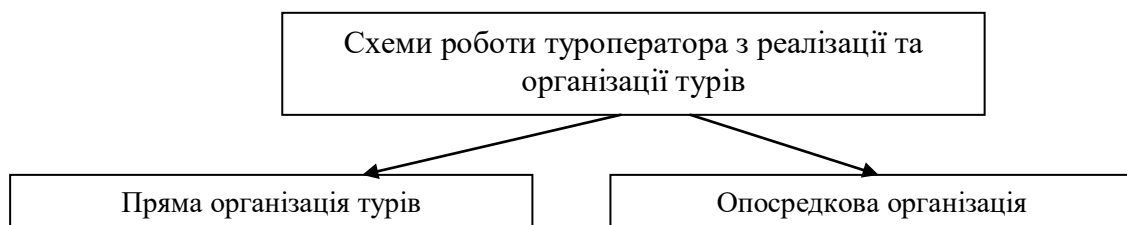

Рис. 1.3. Засоби організації та реалізації виїзних турів

У міжнародній торгівлі контрагенти – це сторони, які у договірних

відносинах з купівлі-продажу товарів чи надання різноманітних послуг.

Під сферою побутового обслуговування, як правило, розуміють сукупність видів діяльності, функціональне значення яких у системі суспільного виробництва виявляється у наданні та реалізації послуг для населення. Залежно від своїх ролі у процесі відтворення, від характеру задовольняються ними потреб види діяльності сфери побутового обслуговування значно різняться між собою.

Вони істотно доповнюють особисте споживання, беруть участь у задоволенні, а й у цілеспрямованому формуванні потреб населення, створенні умов економії вільного часу населення. На етапі формування ринкових взаємин в Україні розвиток мережі підприємств побутового обслуговування сприяє розвитку підприємницької активності, отриманню населенням додаткових доходів, збільшенню кількості робочих місць і населення, зокрема на умовах неповної зайнятості, тобто крім основний роботи.

Дані для аналізу діяльності передбачуваних партнерів можуть бути отримані на туристичних виставках та ярмарках, фірмових довідниках-щорічниках та інших спеціальних виданнях з туризму. Практичну допомогу у налагодженні зовнішніх зв'язків та контактів можуть надати міжнародні, національні асоціації турфірм. Найбільш ефективним джерелом інформації про зарубіжні фірми нині є Інтернет.

При укладанні договору між туроператорами, що відправляє та приймає (meet-компанією), спочатку складається, погоджується та затверджується програма обслуговування.

Насправді класи обслуговування позначають наступними категоріями, які мають досить умовний характер (табл. 1.5.).

Для українських туристів найпривабливішою формою обслуговування зазвичай є шведський стіл. Однак якщо в готелях категорії 4 або 5 зірок асортимент страв на шведському столі досить багатий, то в готелях нижчої категорії його зміст часто не задовольняє очікувань туристів. Тому в цьому

випадку слід обговорити з партнером необхідність покращення якості харчування для туристів.

Таблиця 1.5

Порівняльна характеристика класів обслуговування

	Рівень якості послуг	Послуги розміщення	Перевізники	Харчування
Клас люкс	Найвищий рівень якості	Розміщення в готелях категорії 5 зірок або розкішних позакатегорійних готелях	Переліт першим класом, індивідуальні перевезення на автомобілях класу люкс	Харчування у престижних ресторанах
Перший клас	Достатньо високий рівень обслуговування	Розміщення у готелях категорії 4-5 зірок	Переліт першим або бізнес-класом, індивідуальні перевізники	Відмінна кухня та широкий вибір страв
Туристичний клас	Середній рівень обслуговування	Розміщення у готелях категорії 2-3 зірки	Переліт економічним класом на регулярних рейсах (можливі чартери), групові перевезення	Харчування за однією з можливих схем обслуговування (шведський стіл, "а ля кар", табльдот)
Економічний клас	Невисока якість послуг	Розміщення в готелях категорії 1-2 зірки, хостели, гуртожитки	Переліт чартерними авіарейсами, перевезення громадським транспортом	Харчування не надається взагалі

У разі нижчих категорій обслуговування можна повністю виключити харчування з пакета послуг. Наприклад, коли туристи розміщуються в кемпінгу, наметовому містечку, туристичному селі, то вони найчастіше готують для себе їжу, купуючи в найближчих магазинах необхідні продукти.

Якщо туристи за станом свого здоров'я потребують дієтичного харчування, вони повинні попередити про це заздалегідь, оскільки організувати подачу дієтичних страв безпосередньо під час обіду або вечері

практично неможливо.

5. Обговорити з фірмою-контрагентом питання зустрічей та проводів, доставки туристів та їх багажу з аеропорту чи аеропорту.

Представник сторони, що приймає, зобов'язаний зустріти групу в аеропорту в першому пункті призначення, як тільки вона пройде прикордонний контроль. Якщо у туристів виникають проблеми при проходженні митного та прикордонного контролю і вони не можуть вирішити їх самостійно, то до вирішення цих проблем повинен підключитися представник фірми, що приймає.

Будь-яка екскурсія містом або на об'єкт показу повинна проводитись у супроводі досвідченого гіда зі знанням мови країни, з якої прибули туристи. У технології обслуговування велике значення має кваліфікація гіда, що працює з групою, тобто людини, яка відповідає за якість турпродукту своєю особистою участю. Багаторічний досвід показує, що одним із часто повторюваних недоліків обслуговування українських туристів за кордоном є низька кваліфікація гідів-перекладачів. Зазвичай іноземні фірми наймають для цього на тимчасову роботу місцевих громадян, які володіють українською мовою, але погано знають екскурсоводческий матеріал. Крім того, що гід повинен мати високу кваліфікацію, він також повинен володіти повною інформацією щодо програми туру та за необхідності замінити один вид обслуговування іншим.

Будь-яка екскурсія містом або на об'єкт показу повинна проводитись у супроводі досвідченого гіда зі знанням мови країни, з якої прибули туристи. У технології обслуговування велике значення має кваліфікація гіда, що працює з групою, тобто людини, яка відповідає за якість турпродукту своєю особистою участю. Багаторічний досвід показує, що одним із часто повторюваних недоліків обслуговування українських туристів за кордоном є низька кваліфікація гідів-перекладачів. Зазвичай іноземні фірми наймають для цього на тимчасову роботу місцевих громадян, які володіють українською мовою, але погано знають екскурсоводческий матеріал. Крім

того, що гід повинен мати високу кваліфікацію, він також повинен володіти повною інформацією щодо програми туру та за необхідності замінити один вид обслуговування іншим.

Закордонні поїздки туристичних груп здебільшого організуються у супроводі відповідального співробітника направляючої турфірми. Необхідно отримати від приймаючої фірми згоду на надання тургруп, що супроводжують, безкоштовно тих же послуг, що і всім туристам. Звичайною нормою є один безкоштовний супроводжуючий групу з 20 туристів, які оплатили подорож.

З усіх зазначених вище випадків українська сторона повинна домовитися з іноземним партнером про терміни та умови ануляції. Відповідно до чинних у міжнародному туристичному бізнесі правил і звичаїв потерпіла сторона (у більшості випадків це фірма, що приймає) може наполягати на компенсації витрат, понесених у зв'язку з ануляцією. До таких витрат відносяться: витрати фірми на оплату праці персоналу, зв'язок, транспорт і т.д. (ці витрати визначаються як фіксована сума, наприклад 5-10 доларів з особи) та суми, які можуть пред'явити готель, підприємство харчування, транспортне підприємство із-за простою заброньованого номера, невикористання харчування, прогону автотранспорту і т.д. (загалом ці витрати не повинні перевищувати вартості дня комплексного обслуговування). При цьому сума, що виплачується як відшкодування збитків, не може перевищувати два розміри вартості туристичного продукту.

Важливим моментом є питання розподілу відповідальності перед клієнтами.

Таким чином, історико-культурний туризм є механізмом збереження надбання країни, яке розглядається не лише як культурний, а й як економічний потенціал територій, як незатребуваний ресурс їхнього соціально-економічного розвитку, який дуже важливо використовувати повною мірою.

Розвиток у регіонах історико-культурного туризму може розглядатися

як засіб координації діяльності національних та територіальних органів управління та численних учасників процесу відродження територій шляхом залучення коштів різних інвесторів, включаючи суб'єкти господарської діяльності, підприємницькі структури, громадські організації.

Висновки до 1 розділу

Культура держав і народів одна із основних елементів туристичного інтересу. Допитливість туристів щодо різних міст, віддалених куточків світу і народів, що їх населяють – це один з найбільш сильних спонукальних мотивів до подорожі. Тому туризм є найкращим способом знайомства з іншою культурою, з історією та побутом інших народів, з витворами мистецтва. Знайомство з історією, культурою та звичаями іншої країни збагачує духовний світ людини. Поїздки людей в інші міста та місцевості у своїй країні зазвичай супроводжуються здійсненням екскурсій визначними місцями, відвідуваннями музеїв, виставок, знайомством з пам'ятниками мистецтва та архітектури, з освітніми установами. Об'єкти, відвідувані туристами, сприяють їхньому духовному збагаченню, розширенню кругозору.

Основою історико-культурного туризму є історичний та культурний потенціал країни, що включає все соціо-культурне середовище з особливостями її будівельної, господарської та побутової діяльності, з традиціями та звичаями народу. Кожна країна і народ має певний запас цікавих для туристів (атракативних) об'єктів культурної спадщини, що склався в ході історичного розвитку території.

Історико-культурна спадщина відіграє величезну роль у розвитку внутрішнього туризму. Для багатьох українських областей його використання стає однією з реальних можливостей економічного, суспільного та культурного підйому. Воно збільшує привабливість регіонів, сприяючи розвитку міських служб, інфраструктури, культурних організацій.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз розвитку історико-культурного туризму в світі

На світовому ринку опікується питаннями та проблемами організації та розвитку туризму, в тому числі історико-культурного Всесвітня туристична організація, яка діє під патронатом ООН та була створена 02.01.1975 р. (сьогодні об'єднує 105 країн) [32].

У Великій Британії, США та Канаді розробляються спеціальні плани економічного потенціалу та можливостей розвитку регіонів, історичних міст, сільських місцевостей з урахуванням наявності на цих територіях екзотичних природних об'єктів, пам'яток культури історико-культурного значення, що впливає на збільшення туристичного потоку. За дослідженням у Великій Британії 41% бажають відвідувати історичні об'єкти; 38% - історичні міста або селища, що обумовило вибір Великої Британії для туристичних подорожей [33]. У США половина туристів бажають відвідувати історико-культурні об'єкти. Історичні будинки Великої Британії є вагомим фондовим капіталом та джерелом економічних надходжень, що сприяє надходженню іноземної валюти, створюються робочі місця для мешканців міста та збільшуються надходження податків до бюджету. Один з відомих міст Великої Британії Віндзор приносить до місцевого бюджету 32 млн. фунтів., а фінансові надходження від туристичної діяльності – 136 млн. фунтів [33].

В Англії до відомих серед туристів історичних міст можна віднести Лондон, Бат, Брайтон, Брістоль, Кембрідж, Кентербері, Оксфорд, Страдфорд-на-Авоні, Вінчестер, Йорк, Віндзор, Карлайль тощо [32]. Кількість туристів Англії в середньому 2 млн. осіб на рік. Найбільш відвідувані англійські міста в 2019 році наведено у таблиці 2.1.

Найбільш відвідувані англійські міста в 2019 році

Лондон	найбільший мегаполіс у Західній Європі. Європа та світова столиця фінансів, моди, мистецтва та культури. У 2019 році більше половини іноземних туристів, які відвідали Велику Британію, включали поїздку до Лондона.
Манчестер	третє за відвідуваністю місто у Великій Британії, культурний, спортивний, розважальний, торговий та медіа-центр.
Бірмінгем	друге за величиною місто Великобританії (за чисельністю населення) у промисловому центрі.
Ліверпуль	будинок Бітлз, космополітичне місто, відоме своїм яскравим нічним життям і багатою культурою. спадщина, набережна, архітектура, музика та спорт.
Брайтон і Хоув	приморський курорт та університетське місто в регентстві з химерними магазинами, багатою культурою та яскравим нічним життям для геїв.
Брістоль	яскрава музика та мистецтво сцена, історичні будівлі, набережна у найбільшому місті Західної країни.
Оксфорд та Кембридж	університетські міста з престижними коледжами, музеями та садами.
Бат	Місто, внесене до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, відоме своєю грузинською архітектурою, садами, парками та музеями.
Лідс	культурний, фінансовий та комерційний серце західного Йоркширу

На відміну від інших країн, в Англії більшість штатів володіють безкоштовними музеями та культурними пам'ятками. Музеї – важливий аспект англійської культури, а в більшості міст є декілька музеїв та художніх галерей, серед яких найбільш відвідувані міста: Британський музей, Тейт Модерн, музей природної історії, музей Вікторії та Альберта, музей науки Гринвіча, Тейт Британія, музей Ешмола, національний залізо дорожній музей.

17 із 25 Сполученого Королівства об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО відносяться до Англії. До найбільш відомих з них відносяться Стоунхендж, Лондонський Тауер, Юрське узбережжя, Вестмінстер, римський Бані в Баті, Солтер, Ущелина Айронбрідж та Королівський парк Стадлі.

Найпівнічніша точка Римської імперії, Вал Адріана, є найбільшим римським артефактом у світі, протяжністю 73 милі у північній Англії. Найбільш відвідувані місця наведено в табл. 2.2.

Найбільш відвідувані місця на рік Англії

Національні. Ранг	Об'єкт	Місце розташування	Кількість відвідувань
1	Лондонський Тауер	Лондон	2389548
2	Собор святого Павла	Лондон	1821321
3	Вестмінстерське абатство	Лондон	1449593
4	Римські бані	Бат	1196481
5	Кентерберийський собор	Кентербери	1013118
6	Стоунхендж	Еймсбері	990705
7	Вестмінстерський палац	Лондон	963362
8	Йоркський палац	Йорк	797100
9	Чатсуорт-Хаус	Чатсуорт	652969
10	Лідс-Кастл	Мейдстон	646801
11	Хемптое-Корт Палац	Лондон	541646
12	Бленхейм Палас	Вудсток	537120
13	Портсмутська історична верф	Портсмут	532158
14	Стоурхед	Мир	356816
15	Палац Больє та абатство	Больє	351975

До відомих національних парків можна віднести Національний парк Лейк-Дистрикт - один із багатьох англійських об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та національних парків

Деякі відомі національні парки в Англії включають:

Національний парк Лейк-Дистрикт - гори, озера та ліси; земля Вордсворта.

Національний парк Нью-Форест – один із небагатьох залишків великих дубово-грабових лісів, які колись покривали південну Англію.

Національний парк Норт-Йорк-Мурс - покриті вересом пагорби, лісові масиви, морські скелі та відокремлені пляжі

Національний парк Пік-Дистрикт - порізані болота та пагорби, що утворюють північний хребет Англії.

Національний парк Саут-Даунс - пологі крейдянні пагорби південної Англії.

Англія має широкий спектр природних середовищ і продовжує отримувати вигоду від значної індустрії екотуризму. Визначні місця включають:

Проект Едем у Корнуоллі.

Озерний край, національний парк та гірський регіон у Камбрії, включаючи Віндермір, найбільше озеро в Англії.

Пік Дистрикт, національний парк і пагорб, що лежить в основному в Дербіширі.

Дартмур та Ексмур, національні парки та височини в Девоні / Сомерсеті.

Нью-Форест, сільський ліс та національний парк, розташований в основному в Хемпширі.

Юрське узбережжя, об'єкт Світової спадщини в Дорсеті та Девон.

Бродс, Національний Норфолк.

Йоркшир-Дейлс, національний парк і пагорб у Північному Йоркширі та Камбрії.

Національний ліс, що охоплює частини Лестершира, Дербішира та Стаффордшира.

Саут-Даунс, національний парк, що тягнеться від Хемпшир - Східне Суссекс, що складається з крейдяних пагорбів і морських скель.

Center Parks, європейська мережа сільських парків відпочинку.

До відомих художніх музеїв та галерей в Англії можна відзначити Лондонську Національну галерею та Тейт Модерн у 2019 році обидві галереї відвідали понад 4,7 мільйона людей. Інші відомі англійські художні галереї включають Національну портретну галерею Тейт Британ, Тейт Ліверпуль, Саатчі. Галерея, Манчестерська художня галерея, Тейт Сент-Айвс та Художня галерея Уокера.

Серед популярних замків Англії можна виділити Віндзорський замок, Беркшир, а також замок – Castle, побудований на початку XII століття, Алькасар Сеговії один із найхарактерніших середньовічних замків у Європі. А також замок Бодіам – це замок, побудований у 14 столітті з льодом біля Робертсбріджа у Східному Сассексі та Восточный Суссекс - East Sussex – це графство у Південно-Східній Англії. Він межує з округами Кент на півночі та

сході, Західний Суссекс на заході та Суррей на невеликій відстані на північний захід, а також протоку Ла-Манш на південь.

У Великій Британії цілий рік проходять фестивалі та карнавали, присвячені різноманітним музичним та культурним жанрам. Карнавал у Ноттінг-Хіллі - другий за величиною вуличний фестиваль у світі; Карнавал дель Пуебло – найбільше у Європі святкування латиноамериканської культури; в той час як такі заходи, як Creamfields, V Festival, Glastonbury Festival та Reading та Leeds Festivals, як правило, залучають молоде покоління.

У США туристична галузь надає до місцевих бюджетів майже 500 млн. доларів, в значні кількості це регіони в яких наявні історико-культурні об'єкти [36].

Особливе місце у туризмі США та Канаді належить культурним пам'яткам корінних жителів – індіанцям, ескімосам, алеутам, культурою яких займаються археологи. Знахідки в процесі досліджень археологічних артефактів (райони Гранд-каньйону, Флориди, Арізони, Техасу) стали основами колекцій багатьох археологічних та етнологічних музеїв, які цікавлять велику кількість туристів, сприяючи відвідуванню «пуеблос» аборигенів США та знаомству з архаїчними культурами.

Також у США значне місце займає дослідження та вивчення культури афроамериканців [31]. Афроамериканський музей знаходиться у штаті Джорджія в місті Макон. У с.Атланта знаходиться відомий музей Мартіна Лютера Кінга (відомий політичний діяч), який є одним з провідних культурних центрів міста (кількість відвідувачів на рік майже 800 тисяч) [34]. У містах Саванна, Августа, Колумбас, Макон розроблені пішохідні та вто маршрути по історичним місцям, які пов'язані з історією афроамериканців [36].

Основними територіями історико-культурного туризму у Франції є Париж і Іль-деФранс, Нормандія, Північно-Східна Франція, Бретань, Бургундія, Долина річки Луара, Центральна Франція, долина річки Рона і

провінція Прованс, французька Рів'єра, французькі Альпи, Піренеї, о. Корсика (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Райони історико-культурного туризму Франції

Район	Центри туризму
Париж і Іль-деФранс, Рамбуйє	Париж, Фонтбло, Версаль
Нормандія	Довілл, Онфлер, Трувілл, Кабур, Руан, Сан, Обюссон
Північно-Східна Франція	Реймс, Лілл, Шантїї, Віттель, Бен-ле-Бен, річка Мезе, місто Арденни
Бретань	Сан-Мало, Роскофф, Дінан, Карнак, Ренн, Сан-Мішель
Бургундія	Діжон, Бон, Жюра, РП Морван, чисельні ферми
Долина річки Луара	Блуа, Амбуаз, Шенонсо, Шамборд, Шартр, Анже, Тур, Орлеан
Центральна Франція	Супер-Бесс, Монт-Дор, Ла Рошелль, Віші, Вольвик, НП «Севенн», Парк вулканів «Овернь», чисельні селища та ферми Бордо
Бордо Долина річки Рона і провінція Прованс	Арле, Оранж, Авіньон, Марсель, Св. Марі-де-мер, РП Камарг і Люберон
Французька Рів'єра	Канни, Ментона, Сен-Троpez, Ніцца, Антіб, Мона
Французькі Альпи	Шамони, Куршавель, Вальторанс Валь д'Ізер, Евіан, НП «Вануаз» і «Екрен»
Піренеї	Ласко, Тотавель, Каркассон, Лурд, Биарріц, Аркашон, Піренеї, НП «Піренеї»
о. Корсика	Аяччо, Бонифачо, Кальві, От-Аско, Аяччо, Бонифачо, Кальві

Згідно досліджень, майже 92% туристів відвідують Францію щороку і зацікавлені у історико-культурному компоненті подорожі, загальний обсяг прибутку від відвідування цих об'єктів складає понад 39 мільярдів євро щороку і складає 2,8% від загального ВВП [37].

Кількість туристів, які відвідують Францію з історико-культурною метою представлено в табл. 2.4.

З таблиці 2.4. можна зробити висновок, що історико-культурний туризм Франції досить популярне, а саме європейці (78,6%), що обґрунтовано рівнем життя, географічною близькістю і незначною тривалістю подорожі. Традиційними гостями також є туристи зі Швеції (8,1%), Італії (7,7%), Нідерландів (5,1%) та США (5,1%)

Розподіл туристів Франції з історико-культурною метою [68]

Країна	Млн.осіб	Частка від загальної кількості
Європа	64,58	78,6%
Великобританія	12,01	14,6%
Німеччина	11,16	13,6%
Бельгія, Люксембург	10,69	13%
Швецарія	6,62	8,1
Іспанія	6,43	7,8
Італія	6,34	7,7
Нідерланди	4,16	5,1%
Україна	0,76	0,9%
Америка	8,23	10,0%
США	4,16	5,1%
Канада	0,95	1,2%
Бразилія	1,13	1,4%
Азія	5,58	6,8
Китай	1,99	2,4%
Близький Схід	1,23	0,6%
Індія	0,47	0,6%
Японія	0,47	0,6%
Африка	2,65	3,2%
Північна Африка	1,89	2,3%
Океанія	,04	1,3%
Загалом	82,17	100%

Франція має великий історико-культурний потенціал: 134 музеї, 48 театрів і концертних залів та римо-католицькі і інші собори [35]. Найбільш відвідувані об'єкти історико-культурного туризму Франції наведено у таблиці 2.5.

Як видно з таблиці найпопулярнішим об'єктом є Діснейленд – парк розваг.

Одним з розвинутішим центром історико-культурного туризму у Франції є місто Анже, яке знаходиться недалеко від Парижу, де протікає ріка Мен. На цій території є багато пам'яток, які розповідають про історію тутешніх місць.

Далі проаналізуємо найбагатшу країну у світі культурними традиціями – Італію. Італія є найпопулярнішим центром туризму, в тому числі історико-культурному, яку у 2019 році відвідали понад 4,6 млн. туристів. Найбільші та

найвідоміші історико-культурні пам'ятки найбільших міст Італії наведено у таблиці 2.6.

Таблиця 2.5

**Найбільш відвідувані об'єкти історико-культурного туризму
Франції**

Назва об'єкта	Місцезнаходження	Ціна вхідного квитка	Статистика туристичних відвідувань (млн. осіб)
Діснейленд	Марн-ла-Вале Шессі, Іль-де-Франс	64 євро	14
Собор Паризької Богоматері	Париж, Іль-деФранс	безкоштовно	13,5
Базиліка Сакре-Кер	Париж, Іль-деФранс	безкоштовно	10,5
Парк палацу у Версалі	Версаль, Іль-деФранс	безкоштовно	10
Лувр	Париж, Іль-деФранс	17 євро	8,5
Ейфелева вежа	Париж, Іль-деФранс	39 євро	6,9
Центр Жоржа Помпиду	Париж, Іль-деФранс	15 євро	5,5
Палац Версаль	Версаль, Іль-деФранс	24 євро	5,5
Гора Сен-Мішель	Гора Сен-Мішель, Манш	безкоштовно	3,5
Музей д'Орсе	Париж, Іль-деФранс	17,5 євро	3,02

Як видно з таблиці найбільш відомими центрами історико-культурного туризму є Рим, Мілан, Неаполь та Турін, саме тут сконцентровані найбільша кількість архітектурних пам'яток. Загальна кількість таких об'єктів в цій країні нараховується близько 70. Перелік історико-культурних об'єктів Італії, деякі є Всесвітньою спадщиною ЮНЕСКО представлено у Додатку А, взагалі в Італії налічується біля 58 об'єктів.

Як видно з таблиці найбільш відомими центрами історико-культурного туризму є Рим, Мілан, Неаполь та Турін, саме тут сконцентровані найбільша кількість архітектурних пам'яток. Загальна кількість таких об'єктів в цій країні нараховується близько 70. Перелік історико-культурних об'єктів Італії, деякі є Всесвітньою спадщиною ЮНЕСКО представлено у Додатку А, взагалі в Італії налічується біля 58 об'єктів.

Найвідоміші історико-культурні пам'ятки найбільших міст Італії

Назва міста	Історичний об'єкт або пам'ятка	Вид архітектурного стилю	Століття, рік створення
Рим	1.Триумфальна арка Тіта	давньоримська архітектура	81 р. н.е.
	2.Колона Трояна	давньоримська а архітектура	111–114 рр.
	3.Колізей.	давньоримська архітектура	75–80 рр. н.е
	4.Пантеон “Храм Богів”, Терми Каракали	давньоримська архітектура	125 р. н.е
	5.Ренесанські палаци (Канцелерія, Парнезе), віли (Фарнезіна, Мадама), церкви (Сан-Карло, СантАндреа)	готичний стиль	XV–XVI ст.
	6.Собор Святого Петра	готичний стиль	1506–1614 рр.
	Мілан	1.Театр“ЛаСкала”	готичний стиль
	2.Церква СантАмброджо	готичний стиль	IX–XV ст
	3.Готичний собор	готичний стиль	XIV–XIX ст
	4.Замок КастеллоСфорцеско	готичний стиль	1450 р.
	5.Монастир Санта– Марія деле Грація з “Тайною вечерею” Леонардо да Вінчі	готичний стиль	XV ст.
Неаполь	1.Бабтістерій СанДжовані	давньоримська архітектура	V ст. ст.
	2.Замок КастельдельОво	романський стиль	XII
	3.Монастир Чиртоза ді СанМартіно	готичний стиль,+ стиль бароко	XIV–XVII ст
	4.Руїни давнього міста Помпеї на південному сході від Неаполя	давньоримська антична архітектура	зруйноване у 79 р. н.е.
Турін	1.Церква СанЛоренцо	стиль бароко	XVII ст.
	2.Палаци Коріньяно	стиль бароко	XV–XVII ст.

В історико-культурній спадщині Італії окреме місце займає італійську кухню. Італію переважно відвідують туристи з Німеччини, Франції, Австрії, Швейцарії та Іспанії, 45% з яких ставлять собі за мету відвідування саме історико-культурні об'єкти; 27% природний туризм; 30% туристів приваблює кліматичні особливості країни та 42% поєднання усіх чинників.

2.2. Аналіз розвитку історико-культурного туризму в Україні

Історико-культурні пам'ятки України складають вагому частку в культурній і природній спадщині світу, що обумовлює відповідальність за збереження свого історико-культурного спадщини.

З 1954 р. Україна (тоді ще в статусі республіки колишнього СРСР) є членом ЮНЕСКО. 2 жовтня 1988 р. Верховна рада України ратифікувала Конвенцію ЮНЕСКО «Про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини» (1972 р.), якою передбачається зобов'язання кожної країни – учасниці конвенції визначити і дбайливо зберігати об'єкти національної культурної і природної спадщини, які мають особливе значення під кутом розвитку загальнолюдської цивілізації та важливі для усього світу. Відповідно до положень конвенції створено Міжурядовий комітет з охорони всесвітньої культурної та природної спадщини - «Комітет всесвітньої спадщини» (ст. 8), передбачено укладання, поновлення і публікацію Списку всесвітньої спадщини (ст. 11) [23].

В переддень проголошення незалежності України в грудні 1990 р. під час XIV сесії Міжнародного комітету ЮНЕСКО зі збереження всесвітньої культурної і природної спадщини до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО було внесені дві визначні пам'ятки української історії та культури – Собор Святої Софії з прилеглими монастирськими спорудами і Києво-Печерська лавра (під одним номером).

В Україні на державному обліку перебувало понад 140 тис. пам'яток, а саме – 143 424. [26].

Під час незалежної України завдяки зусиллям українських науковців та фахівців представництво національного культурного надбання України до списку всесвітньої спадщини, загальний список Світової культурної спадщини України наведено у Додатку Б.

Окрім того, до попереднього списку об'єктів, які номінуються для включення до Списку всесвітньої спадщини, внесено ще 15 одиниць від України (Додаток Б).

Окрім того, до попереднього списку об'єктів, які номінуються для включення до Списку всесвітньої спадщини, внесено ще 15 одиниць від України (Додаток Б).

Але, не дивлячись на всі здійснені заходи, ця програма занесення пам'яток культури України до Державного реєстру реалізується дуже повільно.

Україна має багатовікову історію та глибокі куричні коріння, тому має великий історико-культурний потенціал. Також країна багата національними традиціями, архітектурними перлинами та унікальними пам'тками. Отже, Україна набуває популярності серед туристів, які мають на меті познайомитись з автентичним світом культури та історії країни.

В Миколаївській області налічується понад 150 територій та об'єктів природно-заповідного фонду; біосферний заповідник «Волижин ліс», о-в Довгий, о-в. Круглий; два національних природних парку («Бузький Гард», «Білобережжя Святослава»); п'ять регіональні ландшафтні парки («Кінбурнська коса», «Гранітно-степове Прибужжя», «Тилігузький», «Прингульський», «Висунсько-Інгулецький») тощо.

В Карпатському районі налічується понад 1800 територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. Серед найвідоміших національних природних парків серед туристів можна виділити: «Синевир», «Ужанський», «Зачарований край», «Карпатський», «Гуцульщина», «Галицький», «Синьогора», «Верховинський», «Яворівський», «Сколівські Бескиди», «Північне Поділля», «Бойківщина», «Королівські Бескиди», «Вижницький», «Черемоський», «Хотинський». Також у цьому районі наявні природні заповідники: у Львівській області – Розточчя; в Івано-Франківській – «Горгани». В Закарпатській області розташований один біосферний заповідник – Карпатський. Заповідник «Кам'янець» є національним історико-архітектурним заповідником, який знаходиться в одному з найдавніших міст України Кам'янець-Подільський (Додаток В1). Заповідник поєднує в собі

історико-архітектурну та містобудівну спадщину, ландшафт каньйону річки Смотрич та є державним історико-архітектурним заповідником.

У Подільському туристичному районі знаходяться об'єкти природно-заповідного фонду складають 1621 одиницю, серед яких національні природні парки – 3 («Подільські Товтри», «Мале Полісся», «Кармелюкове Поділля»); природний заповідник «Медобори», велика кількість парків-пам'яток садово-паркового господарства тощо.

Харківська, Полтавська та Сумська області входять до складу Північно-Східного туристичного району. Ці області багаті на історико-культурні пам'ятки національного та місцевого значення («Гомільшанські ліси», «Дворічанський», «Слобожанський», «Гетьманський», «Деснянсько-Старогутський», «Пирятинський», «Нижньосульський», «Печенізьке поле», «Великобурлуцький степ», «Ізюмська лука» тощо). Взагалі в районі наявні більше ніж 9600 пам'яток культурної спадщина.

В Столичному районі, до якого входять Київська, Житомирська та Чернівецька області, наявні більше ніж 1450 території та об'єкти природно-заповідного фонду, серед яких національних природних парків в Чернігівській області – 3 («Ічнянський», «Мезинський», «Залісся»); Київській – 2 («Залісся», «Білоозерський»); м.Київ – 1 («Голосіївський»). Найвімішими об'єктами історико-культурних об'єктів Столичного регіону є Софія Київська та Києво-Печерська Лавра (додаток В2). Православний монастир Києво-Печерська Лавра заснований у 1051 р. У XII ст. монастир отримав статус «лаври», а у XVIII ст. – найбільший феодал в країні, якому було підпорядковано безліч маленьких монастирів з їх територіями і кріпаками. На території цієї лаври поховано багато відомих осіб (генеральний суддя українського війська Кочубей і полтавський полковник Іскра. На її території є багато рукописей стародавніх книг, колекція тварин і вишиваное та особливого інтересу набуває колекція дорогоцінних металів, стародавніх гравюр і творів художників.

Центральний район (Черкаська та Кіровоградська області), де налічується біля 812 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, популярними для туристів з яких є дендропарк «Софіївка» (Додаток В3) та заповідник Т.Г.Шевченка.

Придніпровський район багатий на історико-культурні ресурси та пам'ятники, серед яких можна виділити природні заповідники Дніпровсько-Орільський, «Кам'яні могили»; національні природні парки «Великий Луг», «Приазовський національний природний парк», унікальний історичний комплекс о. Хортиця, який є найбільшим островом на річці Дніпро (Додаток В4) та унікальним історичним комплексом.

Кількість зруйнованих російськими окупантами об'єктів культурної спадщини в областях України станом на травень 2022 р. наведено на рисунку 2.1. Станом на 25 травня 2023 року пошкоджено та зруйновано внаслідок російського вторгнення 1520 об'єктів культурної інфраструктури (клубні заклади, бібліотеки, музеї, театри, філармонії, заклади мистецької освіти) України, з них 541 об'єкти зруйновано повністю (рис. 2.2).

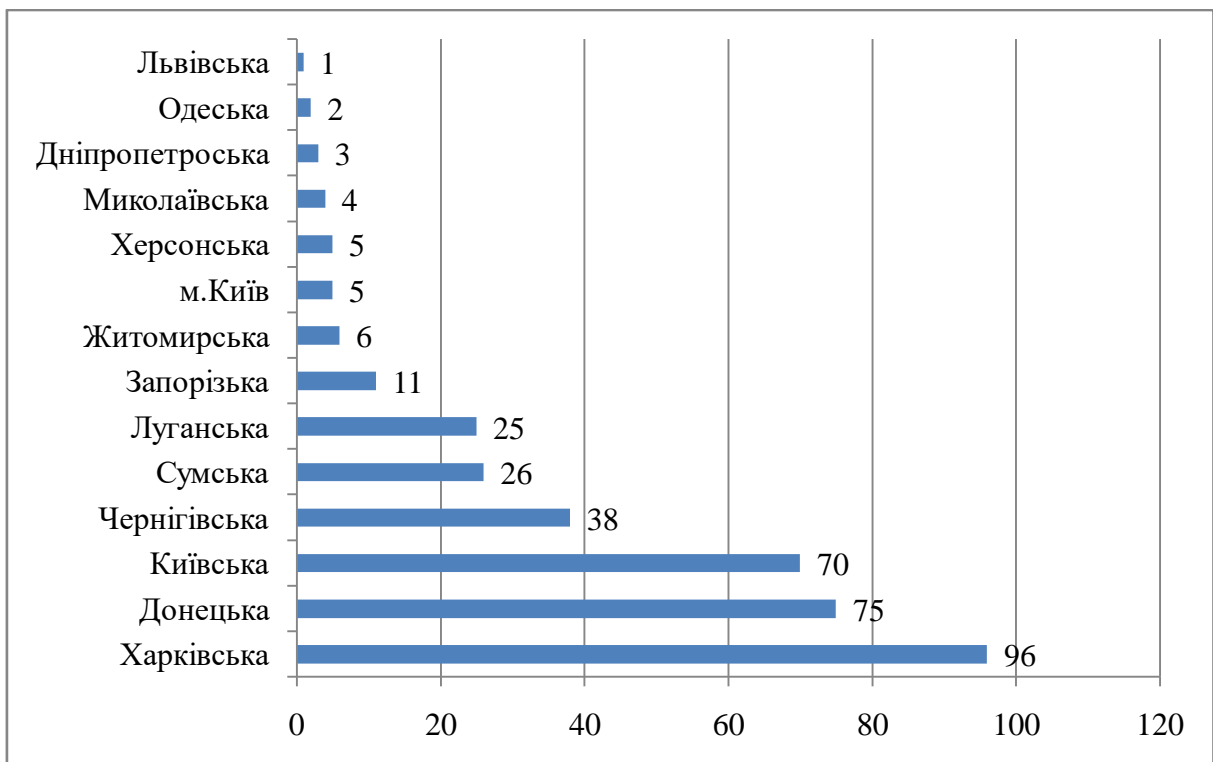

Рис. 2.1. Кількість зруйнованих об'єктів культурної спадщини України

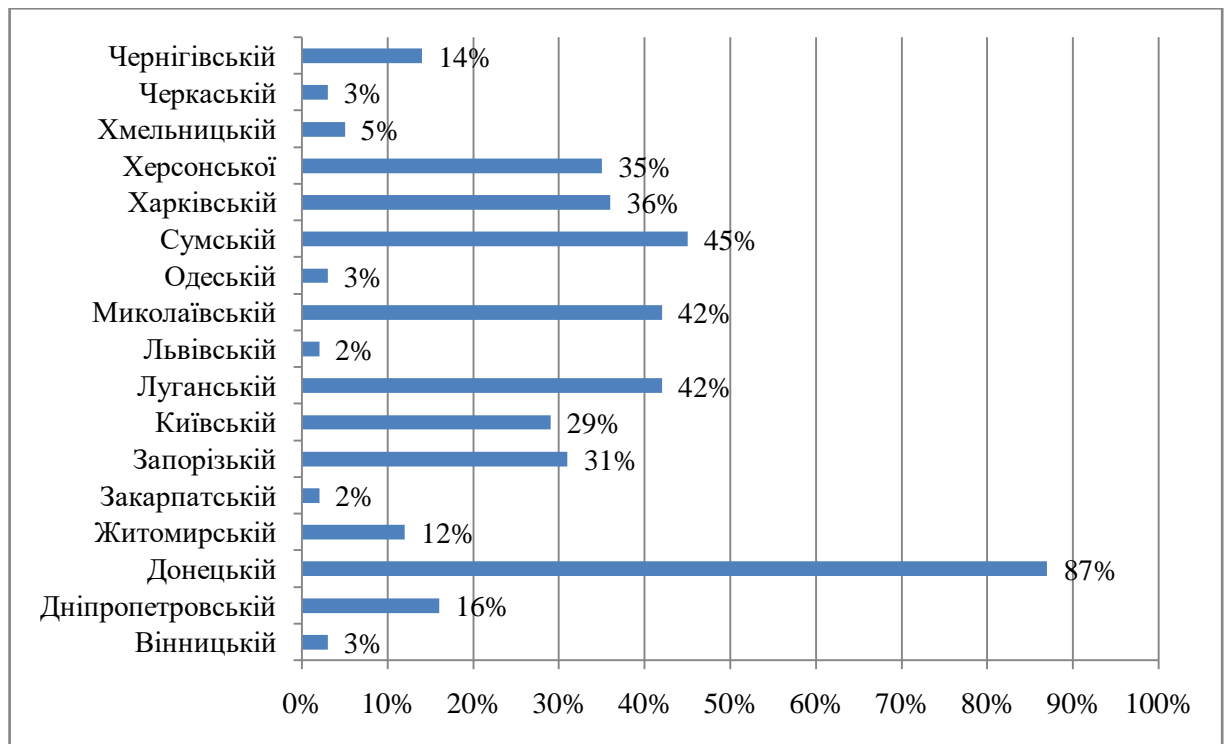

Рис. 2.2. Пошкоджено та зруйновано культурної інфраструктури в Україні станом на 25 травня 2023р.

Серед пошкодженої культурної інфраструктури в різних областях України 571 бібліотек, 82 музеї та галереї, 25 театри та філармонії, 115 заклади мистецької освіти, відбудова яких потребує \$100 мільярдів. Слід зазначити, що наразі немає можливості точного підрахунку збитків, які нанесли російські дії об'єктам культурної інфраструктури, майже вся Луганська область та більшість частин територій Херсонської, Запорізької та Донецької областей досі перебувають у тимчасовій окупації.

2.3. Сучасний стан розвитку історико-культурного туризму Дніпропетровської області

Проаналізувавши історико-культурний туризм в світі та Україні, проведемо дослідження щодо розвитку цього виду туризму в Дніпропетровській області. Цей регіон є найбільш економічно розвинений, територія якого 31914 км², що становить 5,3% всієї території України.

На території цієї області знаходиться Токівський водоспад, скелі якого складаються з рожевого, червоного та сірого граніту. Ще однією туристичною реліквією Дніпропетровської області є Самарський бір, є на поверхню виходять кристалічні породи.

На території Дніпропетровської області знаходиться 182 об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення площею 100353,28га, серед яких 1 природний заповідник (дніпровсько-Орільський); 3 пам'ятки природи (урочище «Лілея», Скелі Мопра та Паськове) та парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва (парк ім.Шевченка); міський сад (парк ім.Л.Глоби) тощо. Проаналізуємо історико-культурні об'єкти Дніпропетровської області більш детально (додаток В).

Першим розглянемо історико-культурний об'єкт Дніпровсько-Орільський природний заповідник, який є єдиним у регіоні та знаходиться в долині Дніпра, у межах Петриківського та Дніпровського районів. Дніпровсько-Орільський природний заповідник був заснований у 1990 році на території загальної площі 3766 га, показниками для якого слугували загальнозоологічні та орнітологічні заказники «Таромські плавні» та «Обухівські заплави» (Додаток Г). На цій території знаходяться плавневі ліси, гаї, ділянки автохтонної рослинності та 9 видів рослн, які занесені до Червоної книги України. Також багатий зоосвіт перебуває на цій території (лосі, горностаї, сарн, олені, дикі свині, зайці сірі, єноти уссурійські, бобри тощо) та біля 50 видів риб та 85 птахів.

Аполонівський палеовулкан – згаслий стародавній вулкан, який розташований у кількясот метрах від правого берегу р.Мокра Сура. Виверження відбулось біля 3,2 млрд. років тому, тому структура його не так добре збереглася.

Поблизу селища Токівське Апостолівського району наявний водоспад на річці Кам'янка, яких знаходиться в долині, який є єдиним водоспадом в степовому регіоні дніпропетровської області. В історії відомий як «Красні Камні», утворений в каньйоні р.Кам'янки висотою берегів 30 м. неподалік

від нього в XVIIIст. Розташувався зимівник останнього кошового отамана Запорізької Січі П.Калнишевського [3].

Ще одним історико-культурним об'єктом на Дніпропетровщині є група скель на схилі долини річки Інгульця – музей під відкритим небом Орлине гніздо (фрагмент розрізу Криворізько-Кременчуцької провінції). Цей об'єкт є унікальним пам'ятником природи, який розташований поблизу Кривого Рогу. На цих скелях тренуються спортсмени і любителі лазити по скелям, адже висота їх складає 30 м. Назва цього об'єкту отримала за висоту, яку має, тільки орли здатні гніздитися на такій висоті. Поблизу Орлиного гнізда протікає р.Інгулеуь, яка робить ці місця неперевершеними та приваблює туристів.

Криворізький ботанічний сад – колекція якого чагарників та деревних рослин у 2004 році була визнана надбанням України (Додаток Г). Заснований у 1989 році у Кривому Розі, засновником якого став Є.Контратюк.У 1992 році на території саду започаткував своє існування криворізька установа Національної академії, на території якого нараховується біля 3500 видів рослин.

Петропавлівські лимани, які є ландшафтним заказником державного значення «Петропавліські лимани», статус отримано у 2005 р., які розташовані у Петропавлівському районі Дніпропетровщині, територія якого складає понад 4100га. На території цих лиманів знаходяться природні комплекси в заплаві р.Самари на який знаходиться заказник місцевого значення «Заплава річки Самари», на території якої концентрується водно-болотні види птахів [40].

Біля заказника «Петропавліські лимани» знаходиться ландшафтний заказник загальнодержавного значення «Мар'їм Гай», довжина якого понад 40 км вздовж долини і р. Самари та гирла р.Бик.

Одним з найстаріших музеїв України є Дніпропетровський музей ім..Д.І.Яворницького, який заснований у 1849 році за участі Катеринославського губернатора А.Я.Фабра та директора училищ губернії

Я.Д.Грахова. Яворницький очолював цей музей з 1902 по 1933 рр, чийм ім'ям у 1940 році і було названо музей.

Цей музей є пам'яткою історії національного значення, в якому зібрано історичні та культурні пам'ятки та налічує 250 тис. предметів.

Щороку в цьому музеї проходять майже 60 різних виставок. Також співробітниками ДІМ впроваджено новий тип екскурсій – нічні екскурсії-виставки.

Одна з п'яти будівель музею – це будинок-музей Яворницького, який присвячено життю та творчістю історика, археолога та дослідника українського козацтва, де науковець працював та жив біля 35 років, інтер'єри відновлено, якими вони були за життя науковця. Також збереглися у музеї документи Яворницького [40].

Орлине гніздо палац культури студентів ім.Гагарина Дніпровського національного національного університету ім.О.Гончара – Потьомкінський палац, який належав фавориту Катерини II оточений парком зі скульптурами, зонами для спокійного та активного відпочинку. Нині на цій території розміщено палац козака Глоби. Внаслідок другої світової війни приміщення було пошкоджено та відновлено в 50-х роках ХХ століття, відтоді і на сьогоднішній день ця будівля є навчальним корпусом Дніпропетровського університету [39].

Пам'ятка історії та архітектури місцевого значення у м.Дніпро, яка була побудована у 1913 році на замовлення катеринославського мільонера В.Хріннікова – «Український будинок В.Хріннікова (Гранд-Отель «Україна»). Ця будівля є найважливішим зразком українського архітектурного модерну, один з найбільш упізнаних символів м.Дніпра [40].

Англійський клуб – Будинок губернатора – одна з перших споруд міста Катеринослава (1838-1880 рр) та катеринославських губернаторів (1890-1917 рр.) найкрасивіша споруда м.Дніпра. у 19 столітті в період зведення будинок мав іншу назву – будинок майора Щербакова, який побудовано в неготичному стилі. В 50-х роках 19 ст. в стінах цього будинку був

розташований Англійський клуб, куди з'їзжалися вечорами «вершки» суспільства Катеринослава, щоб зіграти в різні ігри (карти, більярд), поговорити на різні теми [38].

Амурський міст – головна визначена пам'ятка Дніпра, який об'єднав два береги міста, якиц на момент відкриття (1884р) був найбільшим у всій Європі, проект якого розробив інженер Н.Белелюбський, на будівництво якого витрачено багато коштів (4 млн. рублів). Завдячуючи відкриттю цього мосту, місто перетворилось у великий промисловий і торговий центр, де відкрилися безлік фабрик і заводів та починає стікатися нова робоча сила. Під час Великої Вітчизняної війни мост було сильно пошкоджено, він відбудовувався майже спочатку, в результаті чого залишилися лише опори і зовня схожість конструкції. В середині 70-х років ХХ ст.. залізничний трафік зростає і тому було прийнято рішення про розширення моста. Так у 1977 р. був відкритий мост-дублер, одноярусний і схожий за конструкцією зі Старим мостом.

Одним із символів міста Дніпро є Мерефо-Херсонський міст – пам'ятка Дніпра, довжина якого понад 1600 м, якиц було зведено у 1932 р. на момент спорудження цей міст став найбільшим у всієї Європі. Під час Другої Світової війни міст було пошкоджено та відновлювали його декілька років до 1951 р.

Старовинна Кодацька фортеця, яка була створена у 1635 році, будівництвом який займався гетьман С.Конецпольський за проектом французького інженера Гійоми Левассера де Боплана. Ця фортеця вважалась неприступною, що дало можливість полякам котролювати торговельні шляхи і пересування козацького флоту та перепиняти шлях на Січ селянам-втікачам.

Новобородська фортеця (козацьке містечко Стара Самарь). Перше згадування про поселення Самарь було у 1576р. До кінця 1798р. фортеця припинила своє існування [3].

Спасо-Преображенський кафедральний собор м.Катеринослав, зведений за ініціативою князя Г.О.Потьомкіна збудований у 1830-1835 рр. за проектом архітектора Захарова А.Д.

Одним з найпопулярніших об'єктів історико-культурних об'єктів Дніпропетровської області є Центр Народного мистецтва «Петриківка», який зберіг творчий актив осередку – 40 провідних майстрів, 23 з яких є членами Національної спілки художників, 6 – заслужені майстри народної творчості України. В цьому центрі створюються розписи на токарній, столярній, річно-різббденій, паперевій основах, а також на полотні, металі, розпис меблів та настінного розпису архітектури.

Сучасна садиба сільського (зеленого) туризму створена у с. Гречане – Козацький хутір «Галушивка», який засновано наприкінці XVII ст. запорізькими козаками, яки входив до складу Протовчанської паланки Вільська Запорізького. Сьогодні хутір є екскурсійно-розважальним та історико-культурним об'єктом.

«Козацьке Придніпров'я», це туристичний об'єкт давніх козацьких замівників де розташовано макет козацького укріплення «Січ» та три сільські садиби, збудовані наприкінці 19 ст. Перша – «Зелена садиба» - музей та корчма сільського побуту, друга – оселя художника, третя – садиба Гончара, знаходиться на реконструкції.

Далі проаналізуємо та розглянемо релігійні об'єкти Дніпропетровщини. Храмний комплекс Ікони Божої Матері «Іверської» є прикладом сучасної православної архітектури, в основу малого храму якого закладені були камені привезені, з головних святинь: Єрусалиму, Святої гори Афон, монастирів України, Уралу.

Свято-Миколаївський собор м.Дніпроджержинськ, відбудований за проектом Л.А.Бородинського у 1894 році.

Костел Спасителя Миколая у м.Днапроджержинськ – римсько-католицька община Кам'янського приходу, побудований у 1895 році на ділянці поблизу заводської лікарні.

Найстаріші релігійні та культові будівлі Дніпропетровської області знаходяться у с.Китайгород (церква Успіня Пресвятої Богородиці (1754р.); Миколаївський храм (1757р.); церква-дзвіниця святої Варвари (1756р.)), які є унікальними пам'тками культової архітектури бароко середини XVIII століття.

Унікальною пам'ткою архітектури національного значення в Дніпропетровській області є Свято-Троїцький собор, побудований XIX століття за проектом Л.Шарлемань-Добе і П.Вісконті.

Новомосковський музей історії та краєзнавства ім..П.Калнишевського (1901 р), який висвітлює історію м.Новомосковськ.

Найбільшим манатирським комплексом Дніпропетровської області є Свято-Миколаївський Самарський пустинний чоловічий монастир – пам'ятка архітектури бароко середини XVIII-XIX ст., заснований ченцем Паїсієм.

Музей селища Солоне – будинок графа Енгельгардта (братів Бергманів), який заснований в кінці XVII ст.біглими кріпаками. Цей музей є пам'ткою архітектури місцевого значення. Сьогодні у цій будівлі розташовані музей історії та бібліотека.

Місце поховання кошового отамана Запорізької Січі та Війська Запорізького Низового Івана Сірка – могила кошового отамана Івана Сірка.

Криворізький історико-краєзнавчий музей, який було засновано у 1960 р., висвітлює історію Кривого Рогу (фонд музею складає 115570 предметів).

Отже з проведеного дослідження можна зробити висновок, що Дніпропетровська область має потенціал розвитку історико-культурного туризму.

Висновок до 2 розділу

На світовому ринку опікується питаннями та проблемами організації та розвитку туризму, в тому числі історико-культурного Всесвітня туристична

організація, яка діє під патронатом ООН та була створена 02.01.1975 р. (сьогодні об'єднує 105 країн).

Пам'ятки історії та культури України складають вагомую частку в культурній і природній спадщині світу, що зумовлює відповідальність українського народу та держави за збереження свого історико-культурного надбання і передачу його наступним поколінням.

На території Дніпропетровської області знаходиться 182 об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення площею 100353,28га, серед яких 1 природний заповідник (дніпровсько-Орільський); 3 пам'ятки природи (урочище «Лілея», Скелі Мопра та Паськове) та парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва (парк ім..Шевченка); міський сад (парк ім..Л.Глоби) тощо. Проаналізовано історико-культурні об'єкти Дніпропетровської області.

Отже з проведеного дослідження можна зробити висновок, що Дніпропетровська область має потенціал розвитку історико-культурного туризму.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3.1. Проблеми розвитку історико-культурного туризму в Україні

Не менш важливим моментом є правильна організація просування туристичного продукту, і в цьому напрямі багато що треба зробити в Україні.

Необхідно введення системи туристичної символіки (SIS), що широко використовується у всьому світі, переваги якої полягають у тому, що вона зручна для сприйняття, об'єктивна та значно полегшує перебування туриста, особливо іноземного. Необхідно встановити рекламно-інформаційні щити вздовж автотрас, що близько проходять, вказують на об'єкти історико-культурної території. На основних маршрутах розмістити плани-схеми розташування туристичних об'єктів, схеми туристичних маршрутів з аплікацією об'єктів відвідин та правилами їх відвідин.

Фахівці вважають, що потенційні можливості України за відповідного рівня розвитку туристичної інфраструктури та матеріальної бази дозволяють приймати до 40 млн. іноземних туристів на рік. Україна найближчими роками (після припинення бойових дій на території України) повинна чекати на приплив іноземних туристів з історичними цілями. Крім того, останнім часом у західному світі відзначено небувалий сплеск інтересу до української культури та мистецтва. Експерти пояснюють це явище модою на все українське. Українська культура сьогодні потрібна. Головним змістовним компонентом культурного турпродукту є культурна спадщина.

Основними факторами та причинами руйнування та знищення культурної спадщини є наступні: внаслідок бомбардувань України російськими агресорами (багато об'єктів розрушені внаслідок війни), природне фізичне старіння та руйнування матеріальних об'єктів культурної

спадщини; природний відхід поколінь людей – споконвічних носіїв матеріальної та нематеріальної культури; політичні, міжнаціональні та міжкультурні конфлікти, що призводять до етнічних чисток, а отже, до знищення етнічної культури окремих народів; неписьменна державна політика в галузі культурної спадщини або відсутність такої політики зовсім; зростання масового туризму з різким підвищенням навантаження на об'єкти культурної спадщини через зростання їх відвідуваності; розвиток туристичної інфраструктури та матеріальної бази на територіях історико-культурної спадщини, викликане зростанням масового туризму і неминуче впливає на стан об'єктів та характер явищ історико-культурної спадщини; насильницьке руйнування об'єктів матеріальної культури внаслідок туристичного вандалізму; комерціалізація культурної спадщини внаслідок розвитку міжнародного туризму та зростання попиту на різні об'єкти та явища культури у складі культурного турпродукту.

Окремі компоненти вартості історико-культурної спадщини у складі турпродукту можна прорахувати, а саме: тривалість споживання, частота споживання, кількість та вид об'єктів чи явищ культури, включених до базової вартості пакету турпослуг.

Необхідно наголосити, що комерційна цінність чи вартість історико-культурної спадщини залежить від рівня очікувань клієнта. Клієнт повинен отримати те, що обіцяно, але не всі запити клієнта можуть бути задоволені за дуже високу ціну. З іншого боку, ціна має бути занижена. Якщо якість продукту гарантована, а сам продукт ексклюзивний, він не повинен коштувати дешево. Проте спочатку якість та цінність історико-культурної спадщини мають оцінюватись експертами, а не туроператорами.

Якість історико-культурного турпродукту, як і будь-якого іншого, має відповідати необхідним критеріям, що визначаються споживачем, оскільки саме поняття якості має на увазі властивості турпродукту, здатні задовольняти встановлені та/або передбачувані потреби споживача. Однак, специфічність історико-культурного турпродукту, що враховує специфіку

туристичних мотивацій та попиту, визначає додаткові критерії якості турпродукту в історико-культурному туризмі, крім таких загально визнаних, як пізнавальність, повнота та достовірність інформації, естетичність, оптимальність маршруту та багато інших.

Критерій справжності історико-культурної спадщини (об'єктів та явищ культури) у складі турпродукту як критерій її якості неоднозначний, і це також пов'язано з диференціацією рівня очікувань та потреб споживачів.

Справжність створюється історико-культурними умовами. Вона зменшується і навіть втрачається, коли продукт втрачає зв'язок з культурним та природним середовищем. Ступінь справжності відрізняє один продукт від іншого, але й попит на справжність може бути різним. Аналіз публікацій з даної проблематики дозволяє зробити висновок про те, що більш досвідчені і більш «інтелектуальні» мандрівники висувають більш високі вимоги до ступеня справжності об'єктів і явищ культури, в той час як менш досвідчених і менш «інтелектуальних» питання справжності цікавить у меншій ступеня. З цієї точки зору, споживачів історико-культурного турпродукту можна поділити на три основні групи.

До першої групи належать туристи, які цікавляться повною історико-культурною справжністю і мають обґрунтовані знання та чіткі критерії її оцінки (наприклад, пам'ятка архітектури не повинна бути піддана ніяким пізнішим реставраціям; предмет культури повинен бути зроблений споконвічним способом із традиційних матеріалів самим носієм даної культури і бути функціональним, обряд повинен точно відповідати всім історичним канонам і бути живим, а не постановковим).

До другої групи можна віднести туристів, які згодні вважати справжніми ті артефакти культури, які зазнали часткових змін згодом чи у відповідь ринковий попит, тобто, справжній продукт може розвиватися, доповнюватися, адаптуватися під потреби та очікування туристів (наприклад, реставровані пам'ятники, відроджені ремесла, предмети, виготовлені із сучасних матеріалів, «осучаснені» народні свята).

До третьої групи належать туристи, які прагнуть історичної достовірності об'єктів і явищ культури (наприклад, «туристичний арт» – предмети, спеціально вироблені у відповідь туристичний попит, які є артефактами культурної спадщини; постановочні ритуали, обряди, народні свята; відновлені «з нуля» пам'ятки архітектури, тематичні парки, які відтворюють національно-культурне середовище; етнічні ресторани на неетнічних територіях).

Вивчення офіційних документів міжнародних організацій (ООН, ЮНЕСКО, СОТ, ICOMOS), аналіз публікацій із проблем збереження історико-культурної спадщини показали, що вплив на стан культурної спадщини може бути різним. Основні тенденції можна сформулювати наступним чином: повне руйнування та втрата об'єкта чи явища культурної спадщини; часткове руйнування та втрата; повне збереження; повна видозміна чи заміна істинного об'єкта чи явища на хибний (хибна справжність); часткове видозміна (часткова справжність); розвиток об'єкта чи явища з допомогою доповнення його новим змістом чи новими значеннями.

Так, наприклад, постановочні та стилізовані культурні заходи, які можуть утворювати основу для історико-культурного туризму, з одного боку, можуть служити відродженню народних традицій, звичаїв, ритуалів та свят, а з іншого боку, велика небезпека, що ці постановкові «події» спотворюють культуру, ламають традиції, модернізують їх задля комерціалізованого попиту та глобалізації.

Туристичний попит на історико-культурну спадщину, з одного боку, створює загрозу її стану та існуванню, але з іншого, доходи від туристичної діяльності, пряме фінансування туристами народних ремесел та мистецтв сприяють збереженню традиційних явищ та об'єктів культури, а також відродженню майже або повністю втрачених. Розвиток культурного туризму дало поштовх розвитку наукових досліджень у галузі культурної спадщини, а це також опосередковано послужить його збереженню та відродженню.

Найбільш високі вимоги у цьому контексті повинні пред'являтися до маркетологів, фахівців з туристичної реклами та громадських зв'язків, що супроводжують, гідів, гідів-екскурсоводів, гідів-перекладачів, аніматорів. Від їхньої міжкультурної компетенції залежать багато якостей турпродукту, включаючи пізнавальність, достовірність (неспотвореність) інформації, безпеку, естетичність, новизна, міжкультурність.

Дійсно, естетичність історико-культурного турпродукту в цілому або окремої екскурсії, наприклад, неминуче знизиться, якщо про унікальні культурні об'єкти та явища буде розказано мізерною мовою, з мовними помилками, у неадекватному стилі та з іншими грубими порушеннями. Важливо підкреслити, що у культурному туризмі споживачі висувають високі вимоги саме до історико-культурної складової продукту.

Зростаючий інтерес та увага до культурного туризму останнім часом, як ніколи, актуалізують проблему міжкультурної комунікації, що пронизує всі сфери життя рецептивної спільноти. Насамперед, потрібне просвітництво приймаючої спільноти (через ЗМІ, освіту, науку, засоби культури), спрямоване формування поваги, толерантності та духу гостинності стосовно туристам інших культур.

Таким чином, формування установок на міжкультурну комунікацію необхідне, по-перше, у самій спільноті (готовність та здатність приймаючої спільноти до міжкультурних контактів, включаючи державні інститути та служби, ЗМІ, бізнес-спільноти, населення країни, що приймає в цілому), по-друге, у туристичній галузі (адаптація програм та маршрутів під національні лінгвокультурні цільові ринки, їх інформаційне забезпечення та супровід, міжкультурний тренінг персоналу), по-третє, у туристичній професійній освіті (міжкультурна комунікація має стати основним принципом побудови системи та формування змісту професійної освіти у туризмі) .

3.2. Перспективи розвитку історико-культурного туризму в Україні

Україна завдяки своєму унікальному природному, історичному та культурному потенціалу, а також інтересу зарубіжних туристів як до нового неохопленого напрямку має всі підстави для розвитку всіх видів туризму.

Основними прикордонними регіонами, що мають високий туристичний потенціал, є Харківська область, Львівська, Чернівецька та Івано-Франківська області.

В цілому Україна, незважаючи на величезний туристичний потенціал, залишається однією з небагатьох країн із невисоким рівнем розвитку внутрішнього туризму.

Основні тенденції у туристичному попиті над ринком внутрішнього туризму полягають у збереженні пріоритетів на традиційні види відпочинку - пляжний Півдні України, оздоровчий і гірськолижний. Однак поступово повертається інтерес до історико-культурному туризму та різновидів спеціалізованого туризму, таких як мисливство, риболовля, а також подійний, екологічний та історичний туризм.

Масовість туризму як внутрішнього, і іноземного залучає до нього дедалі більше любителів активного та спортивного відпочинку. Від міського життя люди прагнуть екзотичних куточків землі для спілкування з дикою природою. Екологічний та мисливський туризм у світі за останні роки приносить близько десятої частини доходів туристичного бізнесу. Про масштаби цієї галузі послуг у світі говорить такий факт: в обслуговуванні туристів зайнято понад 100 млн. її працівників. Для багатьох країн туризм забезпечує до 10% їх річних доходів. Україна завдяки своєму унікальному природному та історико-культурному потенціалу, а також інтересу зарубіжних туристів як до нового неохопленого напрямку має всі підстави для розвитку всіх видів туризму.

Привабливість регіону для відвідування його туристами визначається наявністю відповідних ресурсів (природних, історичних, соціально-культурних об'єктів, а також інших визначних пам'яток, здатних задовольнити духовні потреби туристів, сприяти відновленню та розвитку їх фізичних сил). У цьому плані Україна має змогу розвитку як внутрішнього, і в'їзного туризму.

На жаль, в Україні сприятливі туристично-рекреаційні ресурси займають менше 10% її території, при цьому ресурси Європейської частини України значно виснажені, багато об'єктів розрушено внаслідок російського вторнення і вимагають багато років для їх відтворення.

З точки зору матеріальної бази і, зокрема, забезпеченості засобами розміщення всі області України можна розділити на три категорії: з відносно високим, середнім та низьким рівнем розвитку туристичної інфраструктури порівняно із загальним рівнем її розвитку.

Таким чином, історико-культурні ресурси розглядаються як один із факторів розвитку туризму та вихідний базис для планування виробництва туристичного продукту.

Аналізуючи ситуацію на споживчому ринку в Україні, можна назвати, що мають місце такі тенденції, що впливають на розвиток історико-культурного туризму: старіння українського населення; збільшення кількості пенсіонерів; урбанізація; оновлення та зміна традиційних цінностей, у тому числі і відношення до відпочинку; зростаюча активність молодих людей у досягненні своєї мети, кар'єри; залучення до туризму працюючих жінок; інтерес українців до життя народів інших регіонів та країн.

Виявлені пріоритетні види туризму та перспективні туристичні області визначають відповідні їм пріоритети у розвитку туристичної інфраструктури.

За рівнем туристичної пропозиції, враховуючи нерівномірність розподілу історико-культурних ресурсів та території країни, а також різний рівень розвитку туристичної інфраструктури та кадрового потенціалу, регіони країни можуть бути розподілені наступним чином: регіони з високим

рівнем розвитку туристичного продукту; регіони з середнім рівнем розвитку туристичного продукту; регіони з недостатнім рівнем розвитку туристичного продукту.

Однією з актуальних проблем є проблема транспортної інфраструктури в Україні (авіа-, залізничного, водного та автосполучення, автомобільних доріг).

Недостатньо високий рівень організації повітряного транспорту у країні порівняно з міжнародними перевезеннями одна із основних чинників, обмежують подальший розвиток туристичних комплексів у регіонах країни. Послуги аеропортів з обслуговування повітряних суден, пасажирів та вантажів регулюються державою як послуги природних монополій, що обмежує конкуренцію на внутрішнє авіаперевезення та не дозволяє знизити ціни на наземне обслуговування. Конкуренція на основних напрямках між авіаперевізниками сприятиме зниженню цін та відповідному збільшенню туристичного потоку. На відміну від багатьох зарубіжних країн в Україні практично відсутні низькобюджетні перевізники із сучасним авіапарком. Частка авіаційних перевезень у структурі в'їзного та внутрішнього туристичного потоку дуже значна, проте стан парку авіалайнерів, аеропортів, злітно-посадкових смуг поки що стримує розвиток туризму в ряді українських регіонів.

Незважаючи на позитивні зрушення, що сталися останніми роками на пасажирському залізничному транспорті (оновлення парку залізничних поїздів, введення швидкісних поїздів на ряді напрямків, розширення туристичної пропозиції, пов'язаної з появою туристичних поїздів на найбільш популярних культурно-пізнавальних маршрутах, підвищення якості сервісу в цілому), залишаються невирішеними такі проблеми, як дефіцит залізничних перевезень у високий сезон, складність купівлі залізничних квитків, завищені ціни. У контексті загальноєвропейської тенденції зростання популярності залізничних туристичних поїздок у порівнянні з авіаційними та у зв'язку з більшою екологічною безпекою залізничного транспорту у порівнянні з

повітряним вирішення згаданих проблем має найважливіше значення для розвитку туристичних поїздок усередині країни. Перевезення найбільшого потоку туристів в Україні здійснюється саме залізничним транспортом: його послугами скористується більше половини від загальної кількості туристів.

Існують об'єктивні передумови як для зовнішнього, так і для внутрішнього характеру для розвитку входу та внутрішнього туризму в країні (зростання добробуту населення, політичної стабільності, посилення процесу реформування галузі, а найголовніше припинення війни на території країни). Все це говорить про те, що інвестиції, внесені сьогодні в туристичну інфраструктуру, можуть стати надзвичайно вигідними.

Для того, щоб підняти готельне господарство, успадковане від радянських часів, необхідні значні інвестиції, які все ще призначені для потужності лише найбільших українських підприємств металургійного та енергетичного комплексу, а також іноземних компаній. Останнім часом спостерігається збільшення інтересу державних та регіональних органів у туризмі як одного з перспективних секторів економіки країни, включаючи такі види туризму, як природний сільський туризм, агротуризм та спортивний туризм, які не потребують великих інвестицій. Ці типи туризму є прийнятними для національних парків як невичерпних типів управління природою.

Таким чином, можна зробити наступні висновки.

Туризм вважається одним із вигідних та інтенсивно розвиваючих секторів світової економіки. Це свідчить про те, що туризм становить близько 10% глобального валового національного доходу.

В даний час на міжнародному туризмі припадає 8 % від загального світового експорту та 30-35 % світової торгівлі послугами. Загальні витрати на внутрішній та міжнародний туризм становлять 12% глобального валового національного продукту.

Розвиток туризму відіграє важливу роль у вирішенні соціальних проблем. У багатьох країнах, за рахунок туризму створюються нові робочі

місця, створюється рівень життя населення, створюються передумови для покращення балансу платежів країни. Необхідність розвитку туристичного сектору допомагає підвищити рівень освіти, покращити систему медичної допомоги населення, запровадити нові засоби розповсюдження інформації тощо.

Туризм впливає на збереження та розвиток історико-культурного потенціалу, призводить до гармонізації відносин між різними країнами та народами, змушує владу, державні організації та комерційні структури активно брати участь у збереженні та зціленні навколишнього середовища.

З одного боку, стан туризму в Україні сьогодні розглядається як криза, пов'язана з пандемією covid-19, з 24 лютого 2022р. вторгненням російських агресорів на територію України, різким падінням раніше досягнутого обсягу надання туристичних послуг, зменшуючи матеріальну базу туристичної галузі та значну невідповідність потреб населення в туристичних послугах.

З іншого боку, існують значні темпи будівництва туристичних об'єктів, які відповідають світовим стандартам, значним збільшенням від'їздів громадян на іноземні поїздки та збільшення кількості туристичних організацій.

Україна, незважаючи на свій високий туристичний потенціал, займає невелике місце на світовому туристичному ринку. На ньому припадає близько 1 відсотка світового туристичного потоку.

Туристичні ринки України характеризуються, з одного боку, високою купівельною спроможністю, а з іншого боку, витонченістю споживачів у питаннях туристичних пропозицій та високих вимог до якості обслуговування.

Через своє географічне розташування Україна не є і не може стати країною масового входу туристів з метою традиційних літніх пляжних канікул. Тим не менш, культурний та історичний, культурний, природний потенціал країни величезний. Грамотно побудована в маркетинговій стратегії

України, орієнтована на ключові путівники туристичних ринків, дозволить зробити в'їзний туризм найвигіднішим компонентом усієї туристичної сфери.

Висновки до 3 розділу

Отже, з третього розділу можна зробити наступні висновки: необхідно введення системи туристичної символіки (SIS), що широко використовується у всьому світі.

Основними факторами та причинами руйнування та знищення культурної спадщини є наступні: внаслідок бамбордувань України російськими агресорами (багато об'єктів розрушені внаслідок війни), природне фізичне старіння та руйнування матеріальних об'єктів культурної спадщини; природний відхід поколінь людей – споконвічних носіїв матеріальної та нематеріальної культури; політичні, міжнаціональні та міжкультурні конфлікти, що призводять до етнічних чисток, а отже, до знищення етнічної культури окремих народів; неписьменна державна політика в галузі культурної спадщини або відсутність такої політики зовсім; зростання масового туризму з різким підвищенням навантаження на об'єкти культурної спадщини через зростання їх відвідуваності; розвиток туристичної інфраструктури та матеріальної бази на територіях історико-культурної спадщини, викликане зростанням масового туризму і неминуче впливає на стан об'єктів та характер явищ історико-культурної спадщини; насильницьке руйнування об'єктів матеріальної культури внаслідок туристичного вандалізму; комерціалізація культурної спадщини внаслідок розвитку міжнародного туризму та зростання попиту на різні об'єкти та явища культури у складі культурного турпродукту.

Для успішного розвитку туризму у Україна необхідний приплив інвестицій, як українських, і зарубіжних, насамперед, у розвиток туристичної інфраструктури на формування мережі готелів туристичного класу і, зокрема,

малих готелів, і навіть мотелів, розташованих на дорогах національного значення, які забезпечують комфортні умови проживання за невисоких цін.

Привабливість регіону для відвідування його туристами визначається наявністю відповідних ресурсів (природних, історичних, соціально-культурних об'єктів, а також інших визначних пам'яток, здатних задовольнити духовні потреби туристів, сприяти відновленню та розвитку їх фізичних сил). У цьому плані Україна має змогу розвитку як внутрішнього, і в'їзного туризму.

Таким чином, історико-культурні ресурси розглядаються як один із факторів розвитку туризму та вихідний базис для планування виробництва туристичного продукту.

ВИСНОВКИ

На етапі провідну роль серед основних видів туризму займає історико-культурний туризм. Його інтенсивний розвиток пов'язаний із збільшеною потребою людей у розширенні знань з різних напрямків, у підвищенні інтелектуального рівня. Туризм - найкращий спосіб знайомства з іншою історією та культурою. Основою історико-культурного, чи пізнавального туризму є історико-культурний потенціал країни, що включає все соціо-культурне середовище з традиціями та звичаями, особливостями побутової та господарської діяльності. Таким чином, історико-культурний туризм - це один з видів туризму, основною метою якого є знайомство з історією та культурою в її справжності.

Основою внутрішнього туризму в Україні є саме туризм історико-культурний. Історико-культурний туризм як діяльність перебуває на перетині гуманітарної сфери та сфери бізнесу, є одним із найперспективніших напрямів економічного та культурного розвитку територій.

До проблеми історико-культурного туризму підходять із різних позицій. Одна позиція ставить в основу проблеми управління та фінансування історії та культури, інша позиція виявляється у тому, що до історико-культурного туризму підходять як до одного з можливих видів туризму, що найбільше використовує потенціал території.

Проте останніми роками спостерігається тенденція поліпшення розвитку туризму, зокрема й історико-культурного, в Україні: збільшується потік бажаючих відвідати як зарубіжні країни, а й пам'ятки вітчизняні місця.

Інвестиції в історію та культуру сприяють створенню привабливого іміджу території, просуванню на ринку туристичних послуг та залученню величезної кількості туристів, що сприяє сприятливому інвестиційному клімату, оновленню інфраструктури та започаткуванню нового витка розвитку території. Історико-культурний туризм є механізмом

самофінансування спадщини, виступає джерелом позабюджетних інвестицій у відродження, збереження пам'яток матеріальної та явищ нематеріальної спадщини, стимулює підтримку культурних, етнічних, релігійних традицій та обрядів, національних ремесел та промислів. Таким чином, він приносить не лише фінансовий прибуток, а й неоціненний внесок у збереження історико-культурного потенціалу людства.

Ідея розвитку туризму з історико-культурними цілями пов'язана з принципово новою тезою: комплекс історико-культурної та природної спадщини — це специфічний та дуже важливий економічний ресурс регіону, він може і має стати основою особливої галузі спеціалізації, одним із перспективних напрямів реалізації соціальної політики та розвитку місцевої економіки, важливим чинником духовного життя.

Використання історико-культурного туризму як основну стратегію розвитку дестинацій може стати дієвим способом виведення дестинацій із занепадного стану, а також одним з перспективних варіантів подальшого розвитку молодих, тільки формуються туристичних дестинацій. Причому це може стосуватися як безпосередньо міст, які раніше були виробничими центрами, так і спочатку туристичних дестинацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антоненко В.С. Культурна спадщина як історико-культурний та науково-пізнавальний ресурс туризму: проблемні питання. *Географія та туризм*. 2012. Вип. 20. С. 37-44.
2. Алфьорова Л.С. Культурно-пізнавальний туризм: підходи до визначення поняття. *Науково-практичний електронний журнал «Алея Науки»*, 2018. С.56-61
3. Афанасьєв О. Є. Дніпропетровщина туристська. *Краєзнавство. Географія. Туризм*. 2012. № 36 (761). С. 3-19 URL: https://olaff.at.ua/Science_work/dnepr_turist.pdf
4. Божко Л. Д. Культурний туризм як важливий чинник соціальнокультурного розвитку регіонів України. *Культура України*. 2011. Вип. 32. URL: https://ic.ac.kharkov.ua/nauk_rob/nauk_vid/rio_old_2017/ku/kultura32/21.pdf.
5. Бурнашов І. Проблеми та перспективи розвитку туризму в Україні на сучасному етапі. URL: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/183853>
6. Галасюк С. С., Нездоймінов С. Г. Організація туристичних подорожей та екскурсійної діяльності : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2016. 178 с.
7. Головне управління статистики у Дніпропетровській області України URL: <http://www.dneprstat.gov.ua/>.
8. Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
9. Дутчак С. В. Деякі аспекти виділення сегментів спеціалізованого туризму та їх стан на території Чернівецької області. Туристсько-краєзнавчі дослідження. Вип. 2. К.: Кармаліта, 1999. С. 123-136.

10. Каварма А. В., Притикін А. О., Стасюк Ю. М. Дослідження туристичних потоків Дніпропетровської області. *International Electronic Scientific Journal «Science Online»* URL:: <http://nauka-online.com/>
11. Кіптенко В. К. Менеджмент туризму: підручник. К.:Знання, 2010. 502 с.
12. Кифяк В. Ф. Організація туризму: навчальний посібник. Чернівці: Книги – XXI, 2008. 344 с.
13. Король О. Д. Організація екскурсійних послуг у туризмі : навч.метод. посібник. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2016. 144 с.
14. Кляп М. П. Сучасні різновиди туризму : навч. посібн. К. : Знання, 2011. 334 с.
15. Мальська М. П.Туристичний бізнес: теорія та практика. Навч. пос. К: Центр учбової літератури, 2007. 424 с.
16. Мельник А.В., Чир Н.В. Туристична індустрія України: міжнародна конкурентоспроможність та національні пріоритети. Концептуальні проблеми розвитку сучасної гуманітарної та прикладної науки: матеріали IV Всеукраїнського науково-практичного симпозиуму (м. Івано-Франківськ, 15 травня 2020 року). Івано-Франківськ: Редакційновидавничий відділ Університету Короля Данила, 2020. С. 122-128.
17. Музиченко-Козловська О. В. Економічне оцінювання туристичної привабливості території : монографія. Львів : Новий Світ-2000, 2012. 176 с
18. Никига О. Пізнавальний туризм: сутність та особливості організації. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку туризму в регіонах України : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. (18-19 травня 2017 р., м. Львів). Львів, 2017. С. 81-84.
19. Олійник Я. Б. Суспільно-географічне дослідження туристичної інфраструктури Волинської області: монографія. Луцьк : Волинська обласна друкарня», 2014. 164 с.

20. Офіційний сайт ЮНВТ. URL: https://www.modul.ac.at/uploads/files/research/tourmis/2008/International_Seminar_Kester__UNWTO_2030_.pdf
21. Петриківський музей етнографії, побуту та народно-прикладного мистецтва URL: <https://petrykivka.dp.ua/travel/museum-ethnography-petrykivka/>.
22. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 р. № 2465-12 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>.
23. Про стан збереження культурної спадщини України URL: <file:///D:/Torrent/Музыка/0013740.pdf>
24. Пуцентейло П. Р. Економіка і організація туристично-готельного підприємства. К. : Центр учбової літератури, 2007. 344 с.
25. Савіцька О.П., Федорович О.І. Культурний туризм: реалії та перспективи розвитку у львівській області. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України*. 2014. Вип. 24.1. С. 376-383.
26. Савостіна Л.Є., Попельницький О.О. Державний реєстр нерухомих пам'яток України: формування та автоматизований облік нерухомих об'єктів культурної спадщини. *Наук. записки Нац. заповідника «Замки Тернопілля»*. Збараж, 2011. С. 176–178
27. Устименко Л. М. Культурно-освітній потенціал етнографічного туризму. *Вісник Маріупольського державного університету Серія: філософія, культурологія, соціологія*. 2012. Вип. 4. С. 90-96.
28. Устименко Л. М. Основи туризмознавства: навчальний та авчальний посібник. К: Альтерпрес, 2011. 345 с
29. Федорченко В. К. Туристський словник-довідник. К.: Дніпро, 2000. 155 с.
30. Шандор Ф. Ф. Сучасні різновиди туризму. К. : Знання, 2013. 334 с.
31. Ashworth G. J. «Conservation of the built environment in the Netherlands», in: Phelps, Ashworth & Joannson (eds), *The construction of Built heritage: a north European perspective on policies, practices and outcomes* Ashgate, London. 2001.

32. Britain: An official handbook, London: Central Office of Information, HMSO.
33. Historic cities of England. London, 1988; Bath Preservation Trust. URL: <http://www.bath-preservation-trust.org.uk/museums/index.html>.
34. Honor the Life and Legacy of Dr. Martin Luther King Jr. URL: <https://www.atlanta.net/things-to-do/history/the-king-center/>.
35. Office of National Tourism. Fact Sheet No 10 Cultural Tourism. URL: www.Dcita.gov.au/swg/pub) – громадськаlicationsculttour.html
36. Profiting from the past: The economic impact of historic preservation in Georgia. URL: <https://www.novoco.com/sites/default/files/atoms/files>.
37. The Impact of Culture on Tourism. Paris: OECD Pub) – громадськаlishing, 2009. 159 p.
38. Ua.Igotoworld URL: <https://ua.igotoworld.com/>.
39. Zruchno.travel URL: <https://zruchno.travel/?lang=ua>
40. Wikipedia. Вільна енциклопедія URL: <https://uk.wikipedia.org/>
41. WTO – Tourism 2020 Vision revisited... a road map for tourism Towards 2030 URL: https://www.modul.ac.at/uploads/files/research/tourmis/2008/International_Seminar_Kester_UNWTO_2030_.pdf.

ДОДАТОК А

Таблиця А1.

**Історико-культурних об'єктів Італії, які є Всесвітньою спадщиною
ЮНЕСКО**

1. СакріМонті з П'ємонту і Ломбардії(SacriMontiofPiedmontandLombardy)	Дев'ятьSacri Monti (Священні гори) Північної Італії – цегрупи каплиць та інших архітектурних об'єктів, створених наприкінці 16-го і 17-го століть і присвячених різним аспектам християнської віри.
1. Королівський палац 18-го століття в Казерті з парком, акведуком Ванвітеллі та комплексом Сан-Леусіо(18th-Century RoyalPalaceatCasertawiththe Park, theAqueductofVanvitelli, andtheSanLeucioComplex)	Монументальний комплекс у Казерті, створений королем Бурбонів Карлом III у середині 18 століття, щоб конкурувати з Версалем і королівським палацом у Мадриді, є винятковим завдяки тому, як він об'єднуєч удовий палац з його парком і садами, а також як природні ліси, мисливські будиночки та шовкова фабрика
3.Арабсько-нормандський Палермо та соборні церкви Чефалу та Монреале(Arab-NormanPalermoandtheCathedralChurchesofCefalúandMonreale)	Розташований на північному узбережжі Сицилії арабо-нормандський Палермо включає серію з дев'яти цивільних і релігійних споруд, що датуються епохою нормандського королівства Сицилія (1130-1194): два палаці, три церкви, собор, міст, а також а також собори Чефалу і Монреале.
2. Археологічний район і патріарша базиліка Аквілея у Фріулі-Венеції Джулії(ArchaeologicalAreaandthePatriarchalBasilicaofAquiuleia(inFriuliVeneziaGiulia))	Одне з найбільших і найбагатших міст Ранньої Римської імперії, була зруйнована Аттілою в середині V століття. Більша частина досі лежить не розкопаною під полями, і як така вона становить найбільший археологічний заповідник у своєму роді.
4. Археологічний район Агрідженто(Archaeological Area of Agrigento)	Заснований як грецькаколонія в 6 столітті до нашої ери, Агрідженто став одним з провідних міст середземноморського світу. Його першість і гордість демонструють залишки чудових доричних храмів, які домінують над стародавнім містом, значна частина якого все ще лежить неушкодженою під нинішніми полями та садами.
5. Археологічні райони Помпеї, Геркуланума та Торре Аннунціата (Archaeological Areas of Pompei, Herculaneum and Torre Annunziata)	Коли 24 серпня 79 року нашої ери вивергався Везувій, він охопив два квітучі римські міста Помпеї та Геркуланум, а також численні багаті вілли в цьому районі. З середини 18 століття їх поступово розкопували і стали доступними для громадськості.
6. Ассізі, базиліка Сан-Франциска та інші місця францисканців(Assisi, the Basilica of San Francesco and Other Franciscan Sites)	Ассізі, середньовічне місто, побудоване на пагорбі, є місцем народження святого Франциска, тісно пов'язаного з діяльністю францисканського ордену. Його шедеври середньовічного мистецтва, такі як базиліка Сан-Франческо та картини Чімабуе, П'єтро Лоренцетті, Сімоні Мартіні та Джотто, зробили Ассізі фундаментальним орієнтиром для розвитку італійського та європейського мистецтва та архітектури

<p>7. Ботанічний сад (Orto Botanico), Падуя (Botanical Garden (Orto Botanico), Padua)</p>	<p>Перший у світі і ботанічний сад був створений в Падуї в 1545 році. Він і досі зберіг своє первісне планування – круглу центральну ділянку, що символізує світ, оточений кільцем води. Пізніше були додані інші елементи, деякі архітектурні (декоративні входи та балюстради) та практичні (насосні установки та теплиці). Він продовжує виконувати своє початкове призначення як центр наукових досліджень</p>
<p>8. Кастель-дель-Монте (Castel del Monte)</p>	<p>Коли імператор Фрідріх II побудував їй замок поблизу Барі в 13 столітті, він наділив його символічними значеннями, що відображено в місці розташування, математичній та астрономічній точності планування та ідеально правильної форми. Унікальний об'єкт середньовічної військової архітектури, Кастель-дель-Монте – це вдале поєднання елементів класичної античності, ісламського Сходу та північно європейської цистерціанської готики.</p>
<p>9 Собор, Торре Чивіка та Пьяцца Гранде, Модена (Cathedral, Torre Civica and Piazza Grande, Modena)</p>	<p>Чудовий собор 12-го століття в Модені, робота двох великих художників (Ланфранко і Вільгельма), є чудовим зразком раннього романського мистецтва. Своєю площею та високою вежею він свідчить про віру його будівельників і силу династії Каносса, яка його замовила.</p>
<p>10. Церква та домініканський монастир Санта-Марія делле Граціє з «Таємною вечерєю» Леонардо да Вінчі (Church and Dominican Convent of Santa Maria delle Grazie with "The Last Supper" by Leonardo da Vinci)</p>	<p>Трапезна монастиря Санта Марія делле Граціє є невід'ємною частиною цього архітектурного комплексу, розпочатого в Мілані в 1463 році і переробленого в кінці 15 століття Браманте. На північній стіні — «Таємна вечеря» — неперевершений шедевр, написаний Леонардо да Вінчі між 1495 і 1497 роками, робота якого мала сповістити нову еру в історії мистецтва.</p>
<p>11. Національний парк Чиленто і Валло-ді-Діано з археологічними пам'ятками Пестум і Велія та Чертоза-ді Падула (Cilento and Vallodi Di ano National Park with the Archaeological Sites of Paestum and Velia, and the Certosa di Padula)</p>	<p>Чиленто є видатним культурним ландшафтом. Драматичні групи святилищ і поселень вздовж трьох східно-західних гірських хребтів яскраво відображають сторічну еволюцію цього району: це був основний шлях не лише для торгівлі, а й для культурної та політичної взаємодії протягом доісторичного та середньовічного періодів. Чиленто також був кордоном між грецькими колоніями Великої Греції та корінними етрусками та луканцями. Там знайдені залишки двох великих міст класичної епохи, Пестума та Велії.</p>
<p>12. Місто Верона (Verona)</p>	<p>Історичне місто Верона було засноване в 1 столітті до нашої ери. Він особливо процвітав під владою родини Скалігерів у 13-14 століттях і як частина Венеціанської республіки з 15-го по 18-е століття. Верона зберегла чудову кількість пам'яток античності, середньовіччя та епохи Відродження і є видатним прикладом військової фортеці</p>
<p>13. Місто Віченца і Палладіанські вілли Венето (City of Vicenza and the Palladian Villas of the Veneto)</p>	<p>Заснований у 2 столітті до нашої ери на півночі Італії Віченца процвітала під владою Венеції з початку 15 до кінця 18 століття. Неповторний вигляд місту надає творчість Андреа Палладіо (1508–80), заснована на детальному вивченні класичної римської архітектури. Міські і будівлі Палладіо, а також його вілли, розкидані по всьому регіону Венето, мали вирішальний вплив на розвиток архітектури.</p>

	Його роботи надихнули особливий архітектурний стиль, відомий як палладіанський, який поширився в Англії та інших європейських країнах, а також у Північній Америці.
14. Кост'єраАмальфітана(CostieraAmalfitana)	Амальфітанське узбережжя – це територія великої фізичної краси та різноманітності природи. З раннього середньовіччя воно інтенсивно заселялося людськими спільнотами. Є ряд міст, таких як Амальфі та Равелло з архітектурними та художніми творами великого значення. Сільські райони демонструють універсальність мешканців у пристосуванні використання землі до різноманітної природи місцевості, яка варіюється від терасових виноградників і садів на нижніх схилах до широких гірських пасовищ.
15. Креспід'Адда(Crespid'Adda)	Креспі д'Адда в Капріате-Сан-Жервазіо в Ломбардії є видатним прикладом «міст-компаній» 19-го та початку 20-го століть, побудованих в Європі та Північній Америці освіченими промисловцями для задоволення потреб робітників. Об'єкт досі надзвичайно недоторканий і частково використовується для промислових цілей, хоча зміна економічних та соціальних умов зараз загрожує його виживанню.
16.Ранньохристиянськіпам'яткиРавенни(Early Christian Monuments of Ravenna)	Равенна була резиденцією Римської імперії в 5 столітті, а потім Візантійської Італії до 8 століття. Він має унікальну колекцію ранньо християнських мозаїк і пам'ятників. Усі вісім будівель – мавзолей Галли Плацидії, Неоніанський баптистерій, базиліка Сант-Аполлінаре Нуово, аріанський баптистерій, архієпископська каплиця, мавзолей Теодориха, церква Сан-Вітале та базиліка Сант-Аполлінаре в були побудовані в 5-6 ст. Вони демонструють велику художню майстерність, включаючи чудове поєднання грекоримських традицій, християнської конографії та східних і західних стилів.
17. Етруськінекрополі Черветері та Тарквінії(Etruscan Necropolises of Cerveteri and Tarquinia)	Ці два великі етруські цвинтарі відображають різні типи поховальних практик з 9-го по 1-е століття до нашої ери та свідчать про досягнення етруської культури. Який протягом дев'яти століть створив найдавнішу міську цивілізацію в Північному Середземномор'ї. Деякі з гробниць монументальні, вирубані в скелі та увінчані вражаючими курганами (курганами). У багатьох є різьблення на стінах, інші мають настінні розписи видатної якості. Некрополь поблизу Черветері, відомий як Banditaccia, містить тисячі гробниць, організованих у міському плані, з вулицями, невеликими площами та кварталами. Місце містить дуже різні типи гробниць: рови, вирубані в скелі; кургани; а деякі, також висічені в скелі, у формі хатин або будинків з багатством конструктивних деталей. Вони є єдиними збереженими доказами етруської житлової архітектури. Некрополь Тарквінії, також відомий як Монтероцці, містить 6000 могил, вирубаних у скелі. Він відомий своїми 200 розмальованими гробницями, найдавніші з яких датуються 7 століттям до нашої ери
18. Феррара, місто епохи Відродження, і його дельта	Феррара, яка виросла навколо броду через річку По, стала інтелектуальним і мистецьким центром, який приваблював

<p>По (Ferrara, City of the Renaissance, and its Po Delta)</p>	<p>найбільші уми італійського Відродження в 15-16 століттях. Тут П'єроделла Франческа, Якопо Белліні та Андреа Мантенья прикрашали палаци Будинку Есте. Гуманістична концепція «ідеального міста» ожила тут, у кварталах, побудованих з 1492 року Бьяджо Россетті за новими принципами перспективи. Завершення цього проекту ознаменувало народження сучасного містобудування та вплинуло на його подальший розвиток.</p>
<p>19. Генуя: LeStradeNuove і система ПалаццідейРоллі</p>	<p>Strade Nuove і система Палаццідей Роллі в історичному центрі Генуї датуються кінцем 16-го і початком 17-го століть, коли Республіка Генуя була на піку своєї фінансової та морської могутності. Цей сайт являє собою перший в Європі приклад міського проекту, розділеного державною владою в унітарних рамках і пов'язаного з певною системою «громадського житла» в приватних резиденціях, згідно з декретом Сенату в 1576 році. Сайт містить ансамбль палаців ренесансу та барокко вздовж так званих «нових вулиць» (Strade Nuove). Palazzidei Rolli пропонує надзвичайну різноманітність різноманітних рішень, досягаючи універсальної цінності в адаптації до особливих характеристик об'єкта та до вимог окретної соціальної та економічної організації. Вони також пропонують оригінальний приклад публічної мережі приватних резиденцій, призначених для проведення державних візитів.</p>
<p>20. Історичний центр Сан-Джиміньяно</p>	<p>«San Gimignano delle belle Torri» знаходиться в Тоскані, в 56 км на південь від Флоренції. Він слугував важливою ретрансляційною точкою для паломників, які подорожували до Риму або з Риму по Via Francigena. Сім'ї патрицій, які контролювали місто, побудували близько 72 будинків-веж (деякі висотою до 50 м) як символи свого багатства та влади. Хоча збереглося лише 14, Сан-Джиміньяно зберіг свою феодальну атмосферу та зовнішній вигляд. У місті також є кілька шедеврів італійського мистецтва 14-15 століть</p>
<p>21. Міста пізнього бароко Валь-ді-Ното (Південно-Східна Сицилія)</p>	<p>Вісім міст у південно-східній Сицилії: Кальтаджіроне, Мілітелло-Валь-ді-Катанія, Катанія, Модіка, Ното, Палаццоло, Рагуза та Сіклі, 53 усі були відновлені після 1693 року на або поруч із містами, що існували під час землетрусу, який стався того року. Вони являють собою значне колективне починання, успішно здійснене на високому рівні архітектурно мистецьких досягнень. Дотримуючись того часного стилю пізнього бароко, вони також відображають характерні інновації в містобудуванні та міському будівництві.</p>
<p>22. Лонгобарди в Італії. Місцясили (568-774pp. н.е.)</p>	<p>Лонгобарди в Італії, Місцясили, 568 – 774pp. н.е. включають сім груп важливих будівель (включаючи фортеці, церкви та монастирі) по всьому італійському півострові. Вони свідчать про високі досягнення лангобардів, які мігрували з Північної Європи і виробили власну специфічну культуру в Італії, де вони панували на величезних територіях у VI-VIII ст. Синтез архітектурних стилів лангобардів ознаменував перехід від античності до європейського середньовіччя, спираючись на спадщину Стародавнього Риму,</p>

	християнську духовність, візантійський вплив та німецьку північну Європу. Серій на власність свідчить про важливу роль лангобардів у духовному та культурному розвитку середньовічного європейського християнства, зокрема завдяки підтримці чернечого руху.
23.Су НураксідіБаруміні	Протягом кінця 2-го тисячоліття до н.е. у бронзовому столітті на острові Сардинія виник особливий тип оборонної споруди, відомий як нурагі (якому немає аналогів більше ніде у світі). Комплекс складається з круглих оборонних веж у вигляді усічених конусів, збудованих з обробленого каменю, з консольними склепінчастими внутрішніми камерами. Комплекс в Баруміні, який був розширений і зміцнений у першій половині 1-го тисячоліття під тиском Карфагена, є найкращим і найповнішим прикладом цієї чудової форми доісторичної архітектури
24.Ретська залізниця в ландшафтах Альбула / Берніна	Ретська залізниця в ландшафтах Альбула/Берніна об'єднує дві історичні залізничні лінії, які перетинають швейцарські Альпи через два перевали. Відкрита в 1904 році лінія Альбула в північно-західній частині володіння має довжину 67 км. Він має вражаючий набір конструкцій, включаючи 42 тунелі та криті галереї та 144 віадуки та мости. Лінія перевалу Берніна довжиною 61 км включає 13 тунелів і галерей і 52 віадуки і мости. Ця нерухомість є прикладом використання залізниці для подолання ізоляції поселень у Центральних Альпах на початку 20-го століття, що має значний і тривалий соціально-економічний вплив на життя в горах. Він утворює видатний технічний, архітектурний та екологічний ансамбль і втілює досягнення архітектури та будівництва в гармонії з ландшафтами, через які вони проходять.

ДОДАТОК Б

Таблиця А1.

**Історико-культурних об'єктів України, які є Всесвітньою
спадщиною ЮНЕСКО та перелік важливих культурних і природних
об'єктів, що пропонуються включити до Списку всесвітньої спадщини
(станом на 2021р.)**

Назва	Розташування	Час створення	Рік внесення до списку	Критерії
Перелік важливих культурних і природних об'єктів, що пропонуються включити до Списку всесвітньої спадщини (станом на 2021р.)				
Борисоглібський собор	Чернігів	XII століття	1989	i, ii, iv
Спасо-Преображенський собор		XI століття		
Могила Тараса Шевченка та державний історичний та природний музей-заповідник	Черкаська область місто Канів	XIX—XX століття	1989	змішний критерій
Національний степовий біосферний заповідник «Асканія-Нова»	Херсонська область Каховський район сmt Асканія-Нова	1874	1989	x
Культурний ландшафт каньйону у Кам'янці-Подільському	Хмельницька область Кам'янець-Подільський район місто Кам'янець-Подільський	XI—XVIII століття	1989	i, ii, iv
Дендрологічний парк «Софіївка»	Черкаська область Уманський район місто Умань	1796–1802	2000	змішний критерій
Бахчисарайський палац кримських ханів	АРК місто Бахчисарай	XVI століття	2003	i, iii, v, vi
Кам'яна Могила	Запорізька область Мелітопольський район	XX—XVI тис. до н. е.	2006	iii, vi
Миколаївська астрономічна обсерваторія	Миколаїв	1821	2007	iii, vi
Комплекс пам'яток Судацької фортеці	АРК місто Судак	XIV—XVI століття	2007	ii, iv, v
Миколаївська астрономічна обсерваторія	Миколаїв	1821	2008	ii, iv, vi
Астрономічна обсерваторія Київського національного університету	Київ	1845		
Астрономічна обсерваторія	Одеса	1871		

Одеського національного університету				
Кримська астрофізична обсерваторія	АРК Бахчисарайський район сmt Научний	1945		
Кирилівська церква	Київ	XII століття	2009	i, ii, iii, iv
Андріївська церква		1747—1762		
Пости та укріплення на торгових шляхах генуезців від Середземного до Чорного морів	АРК	XIV—XVI століття	2010	ii, iv
Мангуп-Кале	АРК Бахчисарайський район	V—VI століття	2012	iii, v, vi, vii
Ескі-Кермен		VI століття		
Бахчисарайський палац кримських ханів	АРК місто Бахчисарай	XVI століття		
Чуфут-Кале	АРК Бахчисарайський район	V—VI століття		
Держпром (Будинок Державної промисловості)	Харків	1925—1928	2017	iv
Тіра — Білгород (Аккерман), на шляху з Чорного до Балтійського моря	Одеська область Білгород-Дністровський район місто Білгород-Дністровський	XIII століття	2019	ii, iv, vi
Історико-культурних об'єктів України, які є Всесвітньою спадщиною ЮНЕСКО				
Софійський собор	Київ	1037	1990	i, ii, iii, iv
Києво-Печерська лавра		1051		
Церква Спаса на Берестові		Церква Спаса на Берестові		
Високий замок і Підзамче, Середмістя	Львів	XIII—XVIII століття	1998	ii, v
Ансамбль собору святого Юра		1744 -1762		
Пункт геодезичної дуги Струве «Катеринівка»	Хмельницька область Хмельницький район село Катеринівка	1816-1855	2005	ii, iii, vi
Пункт геодезичної дуги Струве «Фельштин»	Хмельницька область Хмельницький район село Гвардійське			
Пункт геодезичної дуги Струве «Баранівка»	Хмельницька область Хмельницький район			

	село Баранівка			
Пункт геодезичної дуги Струве «Старо-Некрасівка»	Одеська область Ізмаїльський район село Стара Некрасівка			
Первісні букові ліси Карпат та інших регіонів Європи: Чорногора Кузій — Трибушани Мараморош Стужиця — Ужок Свидовець Уголька — Широкий Луг Горгани Розточчя Сатанівська дача Синевир — Дарвайка Синевир — Квасовець Синевир — Стримба Синевир — Вільшани Зачарований край — Іршавка Зачарований край — Великий Діл	Закарпатська область Рахівський, Тячівський, Хустський райони Івано-Франківська область Надвірнянський район Львівська область Яворівський район Хмельницька область Хмельницький район	-	2007	ix
Резиденція митрополитів Буковини та Далмації	Чернівці	1864—1882	2011	ii, iii, iv
Церква Святого Духа	Львівська область Жовківський район село Потелич	1502	2013	iii, iv
Церква Собору Пресвятої Богородиці	Львівська область Турківський район село Матків	1838		
Церква Святої Трійці	Львівська область Львівський район місто Жовква	1720		
Церква святого Юра	Львівська область Дрогобицький район місто Дрогобич	1502		
Церква Святого Духа	Івано-Франківська область Івано- Франківський район місто Рогатин	1598		
Церква Різдва Пресвятої Богородиці	Івано-Франківська область Коломийський район село Нижній Вербіж	1808		

Вознесенська церква	Вознесенська церква	XVI століття		
Церква святого Михайла	Закарпатська область Ужгородський район село Ужок	1745		
Стародавнє місто Херсонес Таврійський і його хора <ul style="list-style-type: none"> • Стародавнє місто Херсонес Таврійський • Ділянка хори в Юхариній балці • Ділянка хори у балці Бермана • Ділянка хори на Безіменній висоті • Ділянка хори у Стрілецькій балці • Ділянки хори на перешийку Маячного півострова • Ділянка хори на Виноградному мисі 	Севастополь	IV ст. до н. е. — XII ст. н. е.	2013	IV ст. до н. е. — XII ст. н. е.
Історичний центр Одеси	Одеса	XIX — XX століття	2023	ii, iv

ДОДАТОК В

Рис. В1. Національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець»

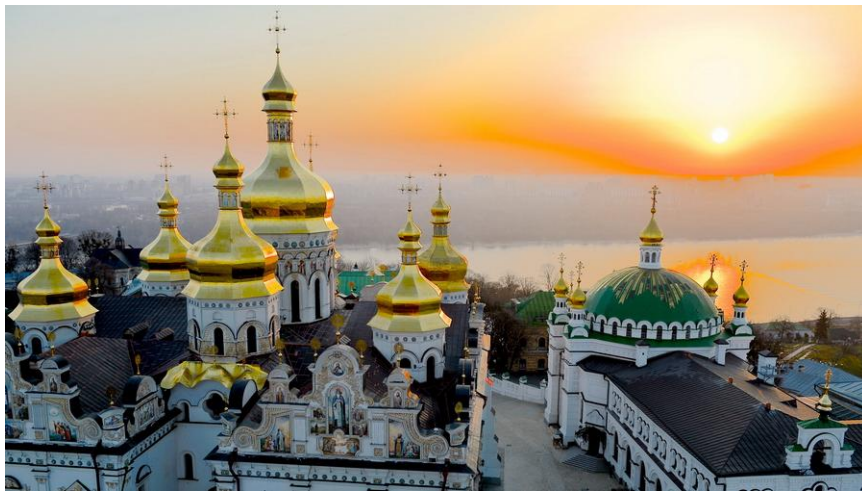

Рис В2. Києво-Печерська Лавра

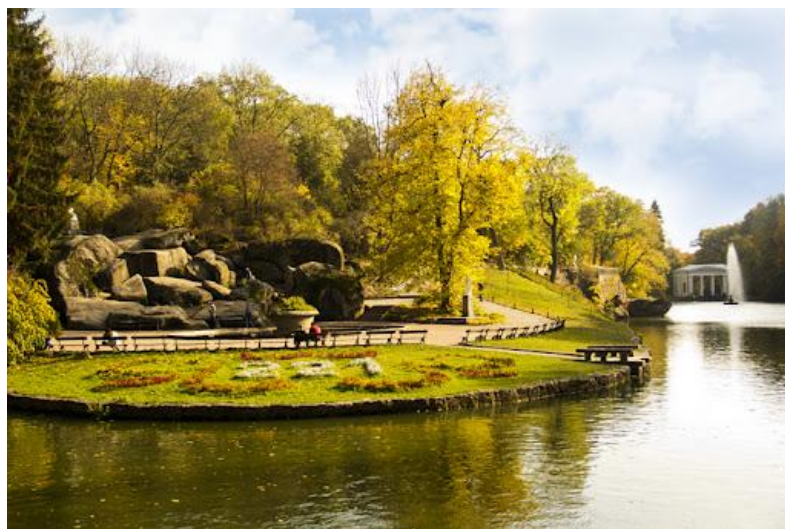

Рис. В3. Національний дендрологічний парк «Софіївка»

Рис. В4. Національний заповідник-острів «Хортиця»

ДОДАТОК Г

Рис. Г1. Дніпровсько-Орільський природний заповідник

Рис. Г2. Аполлонівський палеовулкан

Рис. Г3. Водоспад на річці Кам'янка

Рис. Г4. Музей Орлинне гніздо

Рис. Г5. Криворізьський ботанічний сад

Рис. Г6. Петропавлівські лимани